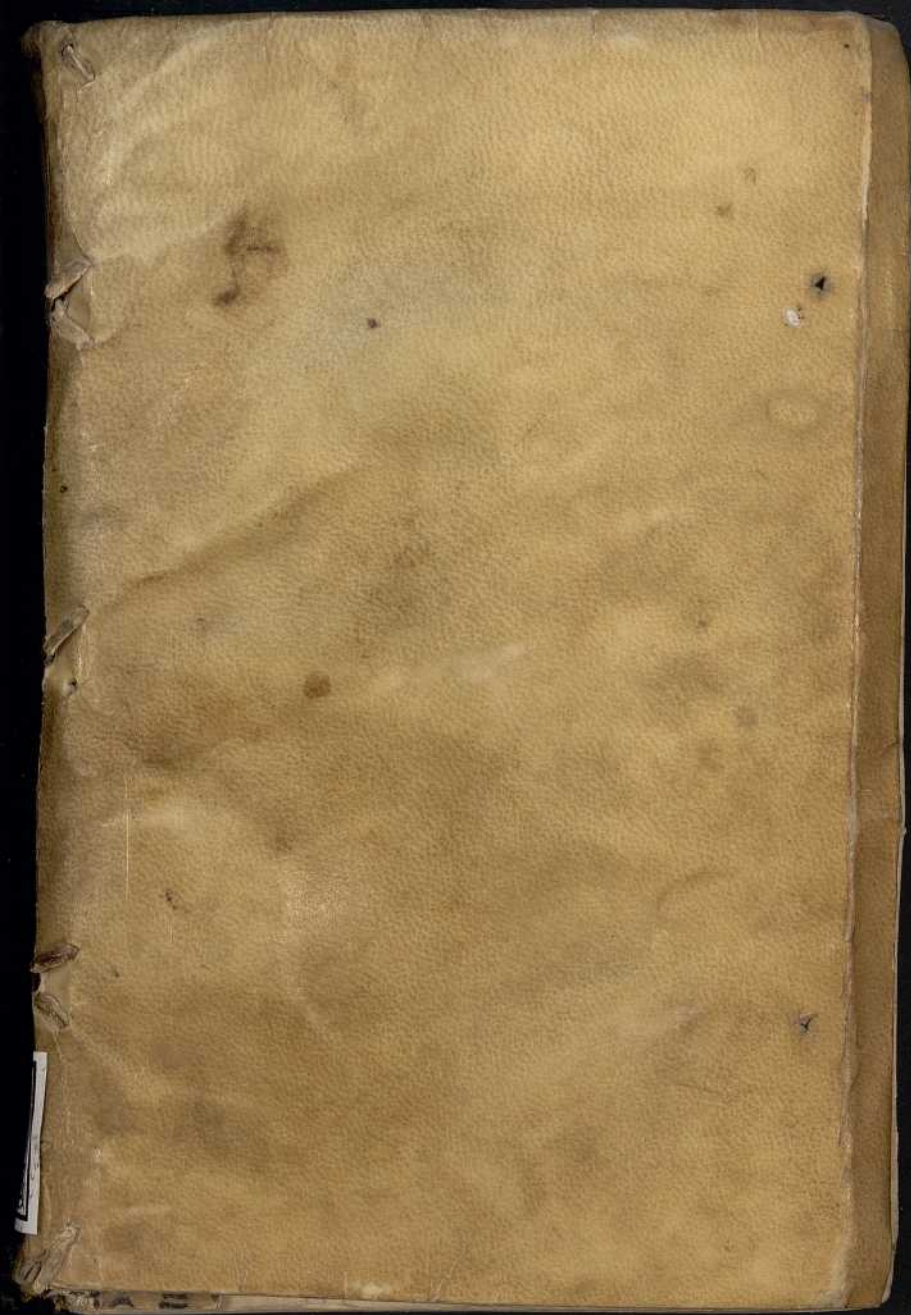

Handwritten text on a brown paper cover, oriented vertically. The text is written in a dark brown ink and appears to be "Handwritten".

A
22-288

28
612

Microfilus.

IO

B. de la Roche de la Roche

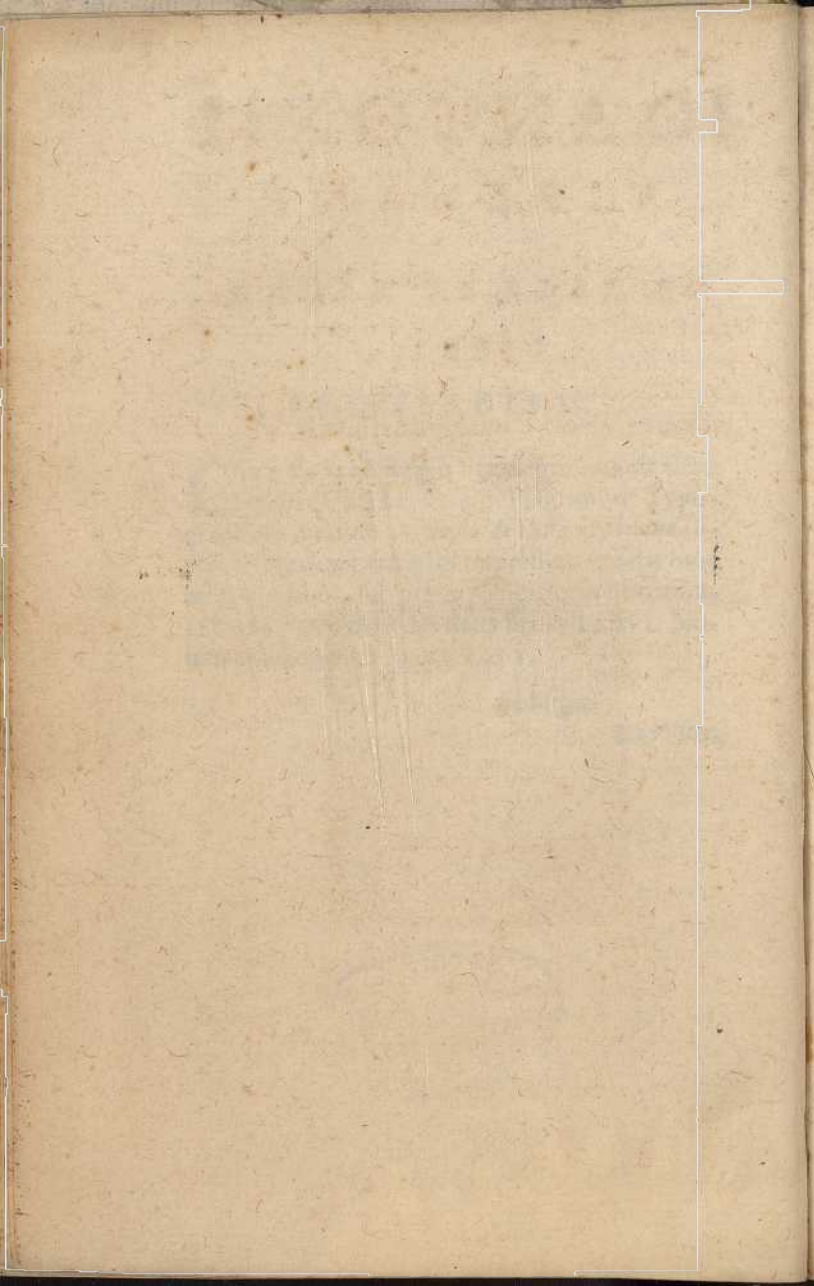
270 to 7-5

*man
box
m...*

28
612

Microfilus.

IO. ANTONII

VIPERANI

DE REGE, ET REGNO

LIBER.

*Ad Regem Philippum Caroli V.
Imp. F.*

A N T V E R P I A E.

Ex officina Christophori Plantini.

M. D. L X I X.

45140154

3

REGI PHILIPPO
CAROLI V. IMP. F.
Io. Antonij Viperani Carmen.

*EST honor summo ab Jove. Musa cælo
Grata cū Nymphis ades, & Philippi
Regium magni genus, & supremos
Concine honores.*

*Cui dedit sceptrum, Themidisq; iura
Jupiter regum pater, atque auitis
Artibus latè regere, & secundo
Omne terras.*

*Aureum sceptri decus: inter omnes
Sol poli æternos micat almus ignes:
Rege nil maius: Deus alter ille
Ab Jove summo est.*

*Temperat ritus, hominumq; cultum
Legibus certis, validasq; habenas
Vrbium tractat facili arte, pacis
Candidus auctor.*

*Imperi qualis columen ruentis
Carolus pastor populorum, & acri*

*Mente, & inuicto metuendus idem
Hostibus ense.*

*Unde magnorum noua lux parentum,
Vnica & Diuum soboles Philippus,
Laurea crinem merita reuinctus
Sceptra recepit.*

*Hoc duce, inceptis modo sempiterni
Caelites (Vobis datus ille curæ est)
Leniter vestri faueat benigni
Numinis aura,*

*Cedet inuictis latus omne mundi
Austriæ signis, Thetidisque fluctus,
Et triumphatis super astra terris
Fama feretur.*

*Regiam nuper Volucrem, & ministram
Fulminis lata superare penna
Vidimus longè positas columnas
Finibus orbis.*

*Horret insuetos Aquilæ Volatus
Indus, & nullo domitus triumpho
Channibal fortis meditatus armis
Cedere Iberi.*

Audeat

*Audeat posthac minus insolenter
 Naubus circum volitare longis
 Aequora, aut largis equitare campis
 Improbis Afer.*

*Turca cum Persis noua iura regi
 Seruiens vni colet. Ara multo
 Flamma odoratum subigente fumum
 Thure calebit.*

*Fila quæ cælo trahitis sorores
 Temporum Parca, fove comprobante,
 Pensa versatis preciosa longè
 Ducite fusis.*

A 3

REGI

R E G I P H I L I P P O

C A R O L I V. I M P. F.

Jo. Antonius Viperanus S.

E M E T R I V S Phalereus,
 rex Philippe, Ptolemæū
 Aegypti regem ad legē-
 dū de regno libros hor-
 tabatur: vt, quoniā amici recta mo-
 nere non audent, ipse è sapientissi-
 morum hominum doctrinis bene re-
 gendi præcepta velut è fontibus per
 se hauriret. Etenim ad regem pauci
 aditum habent, ijdémque veriti, ne
 (quod dici solet) veritas odium pa-
 riat, non honesta, non vtilia consu-
 lunt, sed ad gratiam, & voluptatem
 omnia loquūtur. Nec falso rex An-
 tiochus, is, qui cōtra Parthos secun-
 dō exercitum duxit, non in ampla,
 & pretiosa aula à domesticis, clarisq;
 principibus, sed in humili, & vili ca-
 sa,

sa, ad quam inter venandum diuer-
terat, ab ignotis, & rusticis homini-
bus vera de se primùm audiuisse cō-
fessus est. Illi enim hominem igno-
rantes, rogati qualis rex esset, bonū
quidem esse dixerunt, sed multa ne-
gligere, multa perperā facere; quòd
nimiū venationi deditus esset, simul
& improbis viris vteretur familia-
rius. Quin etiam ipsimet reges dum
putant omnia sibi licere, perluben-
ter audiunt, quæ arridēt, & se blan-
ditijs irretiri sinunt, & falli æquo a-
nimo patiuntur, fiuntq; (vt Comi-
cus poëta loquitur) ex stultis insani.
Vnde secum ipsi dissidentes, asperi,
& morosi neminem audiunt; ne pri-
uentur his voluptatibus, quas ex
principatu percipiūt, si honestatem
sequi ratione cogātur. Ita falsa qua-
dā, & blanda felicitatis opinione
decepti, verecūdiæ fines, & modestiæ

transeunt, malisque moribus imbuti sensim in tyrannos euadunt: quorum inter cætera mala hoc, mea quidem sententia, maximum est, quod nulli sunt illis amici, à quibus recta moneantur. Est enim vnusquisque nimium amans sui: amor verò (vt inquit Plato) cæcus est. quare sui quisque iniquus est iudex. Nec quisquã est hominum ita sapiens, qui in rebus suis non peccet aliquando; & aliorum plerumq, admonitu non indigeat. Quapropter rogatus à quodam Theopompus, quonam pacto quis regnum securissime tueretur; si, respõdit, amicis liberam facultatem loquendi concederet. Cùm igitur monitoribus careant, legant sapientissimorum hominũ libros, in quibus tanquã in speculo vitæ suæ formam contemplantur. Quam ré malè morati reges parui faciunt; non secus

ac deformes mulieres imaginē suam
in speculis videre contemnunt, ne
malæ vitæ conscientia cōuincantur.
Quòd si adeo perniciosi sunt hi, qui
principum mores corrumpunt, nam
vnius exemplo multis nocēt, & lau-
dandi erunt, qui optimis monitis, &
præceptis regum animos imbuere
conantur; quorum virtus omnibus
sit profutura. Est profectò bonum eo
maius, & maiore laude dignū, quo
in plures emanat. Quis non iure Pla-
tonem laudet, quod ad Dionysios
tyrannos nauigauerit nō honorum,
non pecuniarum cupiditate permo-
tus, sed vti regum animos sanaret
multis perturbationibus ægrotātes:
è quorum bona valetudine, & tem-
peratione reliqui ciues libertatem
vitæ adipiscerentur? Siquidem infir-
mo capite membra valere non pos-
sunt. Idem fuit Pythagoræ studium

cum Italiae principibus, idem Antisthenis, & eorum philosophorum, qui sunt in aulis versati, ut bonis moribus, & praeceptis regum vitam instituerent. Quibus autem hoc non licuit, vel certe non libuit, sed regendarum ciuitatum praecepta literis mandauerunt, quae liberius loquuntur, cum nullo pudore afficiantur, non minorem profecto laudem illis ego deberi scio, ut Aristoteli, Theophrasto, Isocrati, & (si è nostris aliquos recedere velimus) D. Thomae, & Synesio Cyrenes Episcopo. quorum alter librum conscripsit ad regem Cypri de regimine principum, alter Arcadio Imp. multa, & praeclara tradidit praecepta bene regendi. Magnam etiam gloriam Xenophonti peperit Cyri pædia: in qua optimam regis institutionem expressit, non tam historiae veritatem sequutus, quam boni regis

regis simulachrum effingens, æmulatus (vt volunt) Platonis de rep. libros. & Magia Zoroastri tanto in honore, & pretio à regibus Persarum habita est, vt illam sæpius legere cōsueuerint, ne morum improbitate, aut opinionum varietate corrumpere-
rentur. Neque velim existimes minoris virtutis esse tueri regnū, quàm parare, & malè institutam remp. corrigere, quàm nouam instituere: vt difficilius est (inquit Aristoteles) post discere, quàm ab initio didicisse; & grauius è diuite pauperem fieri, quàm omnino diuitem nunquam fuisse. Quamobrem Augustus Cæsar Alexandrū demirabatur, quòd ad-
dubitasset, quid acturus esset, post-
quàm vniuersum orbem suæ ditioni subiecisset: quasi non maioris momēti opus esse duceret gubernare partū imperium, quàm magnum, & am-
plum

plum acquirere. Minusq; laudatur Epirotarum rex Pyrrhus, quòd non esset vt in acquirendo egregius artifex, sic etiam in conseruando aptus. Non enim sapientes viri fines imperij magnitudine, sed firmitate metiuntur; quam æquitas affert, & prudentia. Et quanquàm ad virtutem per se plurimum valet natura; tamẽ doctrina rerum honestarum, quæ dat bene sentiendi, & rectè agendi vias, illam errare non patitur. Quòd si magni quidam viri extiterunt sine doctrina excellentibus ingenijs præditi; tamẽ ignoratione philosophiæ contigit, vt se minus illi constanter in vita quandoq; habuerint, nec semel ab honesto, & decoro aberrauerint. At si regendis populis ea te ratione exercueris, & vsum vitæ cõfirmaueris, quam sapiētissimi viri docuerunt, tum quæ voles solerter, & facile

facilè consequeris. Est sane quædam ars, & doctrina tradens bene regendi præcepta: quam hi philosophi sibi vendicant, qui mores, & vitæ rationem docent, & cuiusque officia persequuntur. quæ & difficillima nobis videtur, & præstantissima. nã ad ipsam reliquæ artes, veluti principem, referuntur. Est texēdi, & ædificandi ars; & non erit ars, quæ docet resp. instituere, & conseruare? Et qui eam tradunt, & scriptis illustant, nō merito laudabūtur? Enimverò mihi homini literis dedito, & cui nec aurum est, nec argentum, nullum munus hoc ipso magis idoneum videbatur, quo te donarem, aut te minus indignum, qui acciperes. Dicam autem non de instituendo, sed gubernando regno, nec quibus in locis vrbes ædificari oporteat, nec quibus mœnibus sepiri, aut muniri propugnacu-

gnaculis disputabo, nec magistratuū vim, & rationē definiā, nec pręscribā leges, nec fānciā pœnas, aut præmia, nec deniq; reip. formā vllam effingā, quam tu à maioribus tuis sapiētissimorum hominū institutis confirmatam, & auitis, paternisq; consilijs, & armis florentissimā accepisti. sed magnorum ingeniorū sententias sequutus, & insistens veteribus exēplis, quę plus habere solent auctoritatis, vt in ætatibus senectus, non persequar vniuersa regis officia, sed præcipua breuiter attingā: quibus remp. tueri, ciuitates conseruare, & regnū augere possis; atq; his, quos honore, & dignitate præis, etiā virtute, & studio antecellere; nec contra leges, aut vi, sed iustē, & sanctē, nec propter maiorum industriam, & fortunam, sed ob animi tui grauitatem, & præstantiam meritò regnare videaris.

I O.

15

I O. A N T O N I I
V I P E R A N I D E R E G E,
E T R E G N O L I B E R.

Quibus de causis olim reges constituti
fuerunt, CAP. I.

D V A B V S maximè de cau-
sis mihi videntur olim reges
fuisse constituti: Altera est,
ut communem iustitiam, &
æquitatē seruarent: quo vin-
culo societas humana conti-
netur. Nam quæ vitæ esset,
aut quonam pacto communitas hominum conser-
uaretur, si tenuiores à potentioribus premerentur,
fierentq; per vim omnia, nullo iure seruato? Alte-
ra, ut ciuium fortunas, & salutem ab inimicis, &
hostibus tuerentur. Etenim vitæ necessitas homi-
nes inter se congregauit, & naturali quadam so-
cietate coniunxit: quoniam ea, quæ hominum vitæ
desiderat, sine alijs parare, & consequi nullo mo-
do possemus. Itaq; ex mutuis adiumentis, atq; of-
ficijs humani generis est conciliata societas. Cuius
principia sunt Ratio, & Oratio: quibus à brutis
animantibus longè differimus. Illis si natura ipsa
parens vniuersorum, munimenta vitæ, & orna-
menta

menta pulchrè, artificioseq; fabricata est, quæ hominibus denegauit; nobis tamen rationem, & animi solertiam tribuit, qua res ad viuendum necessarias copiosius, & accommodatius inuenimus. Hinc reperte sunt artes innumerabiles, quibus ita exculta, & munita est hominum vita, ut tantum iam distet à victu, & cultu bestiarum. Ipsa etiam oratio, quæ est animi interpres, docendo, discendo, communicando non modò nos vna sociauit, sed multis etiam commodis, & vtilitatibus humanam vitam expleuit. Neque verò si nulla vitæ necessitas nos ad communitatem vocaret, non etiam solitudinem natura fugeremus: à qua coniunctionis tanta est in nobis generata cupiditas, ut socios vitæ semper quæramus, & studiorum. Ac prima quidem est maris, & foemine copulatio: vnde vna domus, in qua communia sunt omnia. Hinc in alias domos est migratio. Nam fratres, sorores, consobrini, cum affinitates, & connubia contraherent, nec vna domo capi possent; in alias domos exiuerunt. Sic ex vna domo emanarunt pagi, tanquàm propinquorum colonie. Postremo ex pagis productæ, & propagate fuerunt ciuitates: quæ moenibus septæ, legibus fundatæ, artibus instructæ, humanum conuietum gratiorem, & tutiorem efficiunt, eo certè nobiliores, quo pluribus bonis cumulatæ, & ornate sunt. Ceterum congregatæ multitudinis studia, quia si nō ab aliquo regerentur, seruari homi-

num conspiratio non posset. Tanta est enim dominandi cupiditas, ut imperare velint omnes, parere nemo; tanta etiam rerum appetitio, ut facillimè violet humanae societatis iura; quemadmodum in nauigatione, & tempestate ad peritum aliquem nauicularium, & gubernatorem confugimus, sic ad vnum aliquem ciuitatis gubernacula deferenda fuerunt, qui remp. equo iure administraret: sicut ab Ecclesiaste dictum est; Vbi non est gubernator, dissipabitur populus. Nam ut corporis partes singula vim habent suam, distinctam à reliquis, ipsum autem corpus maiore quadam alia vi regitur, quæ omnium sensuum tenet principatum; sic ciuitatis plura sunt membra, & ciuium diuersa munia, quæ generalis quædam, & cōmunis potestas vna quasi mente gubernat. Siquidem res omnes, quæ aliquo ordine consistunt, ad caput aliquod referri debent: & ciuitatem ad bene viuendum rex ipse moderatur, & regit. Quod in quibusdam brutis animalibus videre etiam licet, velut in apibus, quæ imaginem quandam seruant reip. Quin ipse mundus, cuius partes inter se mirabili artificio, & ordine connexæ sunt, nisi à cælesti numine regeretur, concideret. Nec dubium est, quin primùm illius se potestati subiecerint, cuius principatum sperabant sibi vtilem futurum: quem nimirum arbitrabantur cum iustitia coniunctam habere prudētiam: qui & rectè sciret, & vellet sine fraude communi v-

tilitati seruire. Quoniam prudentia, que non habet comitem probitatem, calliditas censetur inuisa, & odiosa per se ipsa vehementer: iustitia verò sine prudentia prodesse modicum valet. Ergo qui singulorum ferre imperium non poterant, vnus se submiserunt imperio, cui plurimum fiderent ob intelligentiæ, & bonitatis opinionem: vt ille non ineptè pecudibus homines assimilaauerit, que singula per se nullam, congregatæ verò gregis principem sequuntur. Non solum igitur apud Medos (vt ait Herodotus) verum etiam apud omnes gentes iustitiæ fruendæ causa bene morati reges constituti fuisse videntur. Neque regnum antiquitus (vt rerum scriptores prodiderunt) ad filios regum perueniebat, sed optimo cuique deferrebat: quem nimis existimabant reip. fundamenta, concordia, inquam, & iustitiam, sancte, sapienterq; conseruaturum. Sed quanquam iustitia ad conseruandos hominum coetus, qui eodem iure vtuntur, per se ipsa plurimum valet: tamen, quia principatus libido, que humanas leges, diuinasque contemnit, vicinorum animos, inter quos, velut inter Empedocli elementa, frequens solet esse ab inuidia generata contentio, ad ampliationem potestatis, & gloriæ incēdit, etiamnū armis, & castris ab hostibus remp. defendere oportuit. Atq; hoc lex naturæ iubet, & ius gentiū præscribit, vt qui se tueri non possit, alteri se commēdet. Et priscis illis tēporibus singulis
cui-

ciuitatibus singuli reges præerāt: mox alijs ciuitati-
bus imperio adiectis dominari gētibus cœperūt: in-
deq; regiones à regibus vocitæ sunt; quas Romani
prouincias appellarunt. Quamobrē iustitia, & for-
titudine rex cæteris præstare debet: vt æquitate ci-
ues inter se conciliet, vi remp. ab hostilibus armis
tueatur. Nam quid prudētiam commemorem, sine
qua nulla virtus perfectæ esse potest? Et magni vi-
ri semper toga, pariter & armis excellere volue-
runt. Adeoque vox illa Homeri laudata est,

βασιλεὺς ἀγαθός, κρατερός τ' ἀίχμητής.

Et scitè Palladem, quòd rebusp. præssset, ciuilem,
simul & bellicam poëtæ confinxerunt. Illudque
iam postremò rectè dici potest, Regiam maiesta-
tem non solum armis decoratam, sed etiam legi-
bus oportere esse armatam; vt virumq; tēpus &
bellorum, & pacis rectè possit gubernare.

De Regia dignitate.

C A P. II.

QVIBVS de causis regale nomen magnum,
& sanctum mihi videtur, dignitas quoq; regum,
& maiestas amplissima, qui societates hominum
tuendo diuinam prouidentiam imitantur; cuius
proprium est regere, & moderari vniuersa: vt
dandis, conseruandisq; vitæ commodis summi il-
lius rectoris vicarij, & ministri merito habeantur;

regni diuini
esse bonum.

quin etiam Dii vocentur: quibus sacra litera prohibent nos quicquam detrahere. Et Plato regnum diuinum, ac summum inter mortales bonum existimat: quod ad naturam diuinam propius accedat, & celestem vim maxime attingat. Licetq; multa gerantur ab hominibus præclare, tamen in conseruandis hominum cœtibus, quibus nihil est ipsi Deo in hoc mundo acceptius, magnum diuinæ sapientiæ lumen, & virtutis elucet. Præclareque Pindarus—Ε' ὡ' ἄλλοι-

σι δ' ἄλλοι μεγάλοι: τόδ' ἔρχατον, κορυφούται βασιλεύσι.

Quamuis enim multis in rebus præstent alijs alijs; tamen rex dignitate, & honore non humano, sed diuino cæteris omnibus antecellit.

Σκηπτὸς χορ (inquit Homerus) βασιλεύς, ὥτε
Ζεὺς κῆδ' οὐκ ἔδωκε. & alibi

τιμὴ δ' ἐκ δ' ἰός ἐστι: φιλοῖ δ' ἐμψύχῃ Ζεὺς.

& apud eundem Agamemnon de se ipso loquens, — παρ' ἑμοῖς δ' ἐκὰδ ἄλλοι,
οἳ κε με τιμήσουσι, μάλιστα δ' ἐμψύχῃ Ζεὺς.

Quid Virgilius Romanos, quos vocat rerum dominos, gentemque togatam, quibus artibus, & disciplinis vult esse instructos?

Tu regere (monet) imperio populos Romane memento. Certè si maior est dignitas illius, cuius amplior auctoritas, & præstantior virtus est, erit profecto regia dignitas maxima, & eximia: quæ non
vnius

vnus modò incolumitatem, sed vniuersam ciuium
vtilitatem, salutemque conseruat. Porus Indorum ^{pore dictum}
rex rogatus ab Alexandro quonam illum pacto
apud se haberet, Regiè respondit: mox etiam roga-
tus nunquid aliter, Regiè respondit: quod videlicet
omnia hoc vno verbo continerentur. Nec vlla est
tanta auctoritas, & potestas, quam regia maie-
stas sinu suo non complectatur. Neque verò nomen
Imperatoris sustinet maiorem nomine regio digni-
tatem. Quid enim aliud est Imperator, quàm belli
administrator, penes quem est summa in exercitu
potestas, & imperium? Sed vbi Iulius Cæsar urbem
occupauit, & in vnus potestatem omnia redegit,
qui in illius dominatum successerunt, non se reges
(quod nomen erat Romanis graue, & ob Tarqui-
nij superbiam, & crudelitatem odiosum) sed Im-
peratores dici maluerunt nomine omnibus grato,
& militum auribus vehementer iucundo: quorum
virtute imperatoria potestas magna ex parte ful-
ciebatur. Itaque nomen imperatoris iam inde tan-
tam retinuit dignitatem: quoniam qui imperatores
dicebantur, erant domini omnium rerum, & omniū
gentium moderatores. Nec mirum videri debet
Athenienses vulgarem quendam magistratum, &
exilia munera obeuntem, & qui referre cogebatur
rationē administratæ rei, designasse nomine regio:
qui ludibrio nomen regis habebant, quique nullo
modo, non dicam vnus dominatum, sed ne virtu-

tis quidem vllius præstantiam æquo animo ferentes
 libertate, licentiaque viuendi populariter nimis, &
 intemperanter abutebantur. Verumtamen apud a-
 lias gentes, & nationes quanto fuerit in honore, &
 veneratione regium nomen, Indorum præsertim, &
 Persarum cultus, atque obseruantia declarat. quibus
 erat moris non secus, ac diuinum quoddam simula-
 chrum regem venerari: quique felix, & faustum
 hinc omen capiebant, si quando regē videre sibi cō-
 tigisset. Quid memorem Alexandrum magnū, qui
 tantopere nomen hoc tanquam diuinum, & celeste
 affectauit? Quid Demetriū, qui sibi tantū, & An-
 tigono patri nomen regis vsurpabat? Quid alios du-
 ces, & imperatores, qui tantum huius ergo elabora-
 runt? Sed & poëtæ celebrant Iouem ipsum non alio
 magis nomine, quàm hoc: quoniā rege nihil esse po-
 test inter mortales, immortalesq; præstātius. Acce-
 dit, quòd olim reges non modò remp. gubernabant,
 verum etiam sacris, & cerimonijs præficiabantur.
 Ergo etiā reges sacri, Equidem apud Hebræos eodē
 reges, quo sacerdotes, oleo perungi solebant: apud
 alias quoque nationes ydem sacrorum, & religionis
 antistites erant tum ob dignitatem, & auctoritatē,
 tum opinor, vt scirent à Dijs ciuitatibus optare, quæ
 vtilia cognoscerent. Nemo enim communem vtili-
 tatem perspicit melius, quàm qui rem communem
 administrat. Sed, vel quia grauiores, & insolenti-
 ores euaserant, regno deinde spoliati sunt, & sa-
 cerdotium

persarū in
 reges obseruatiōe

reges sacris et
 cerimonijs olim
 præficiabantur.

cerdotium, quemadmodum apud Græcos, solum retinuerunt, vel quia vtrumque præstare non poterāt, vel quia non decebat sacerdotem inter verbera, & cruciatus rem diuinam facere, alij sunt pontifices à regibus creati: quibus non liceret ullum petere, nec capere magistratum. Et in quibusdam populis sacerdotis honor æque par fuit, ac regis: cuius erat lictores habere, sella curuli vti, & alia regum insignia gestare: apud alias verò nationes inferior.

Sacerdoti honor

Nec indecorum mihi, aut iniustum videtur, illis sacerdotibus reges præire, qui Deorum gentium ministri sunt, quorumque cerimonie, & vota ad huius vitæ dumtaxat cōmoda, & utilitates spectant: verum nostro Pontifici maximo, gerenti Christi vicem in terris, cuius regale sacerdotium est, cuique pater vniuersarum gentium hereditatem legauit, ac dedit omnium rerum potestatem, vt rex regum, & dominus dominatium iure optimo appelletur, omnes reges, & imperatores meritò subijciuntur. Sed ne longius protracta oratio in rem alienam declinet, reip. formas explicemus, quibus ciuitates perinde consistunt, atque anima corpus, vt illarum optimam regnum esse cognoscamus.

*Christi vicario
reges subijci.*

De Formis Reip.

CAP. III.

Q V A N Q V A M ab initio solū reges creati

B 4

solitos

*in his reges
creari solitis.*

24 IO. ANTONII VIPERANI

solitos fuisse opinor, & principio rerum, gentium,
nationumq; imperium penes reges fuisse scribit Iu-
stinus, quoniam (vt Aristoteles sentit) difficile erat
plures inueniri, qui virtute præstarent, præsertim
cùm parue admodum ciuitates tum essent; tamen
vbi ciuitates creuere, & pari prudentia, & æqui-
tate plures extiterunt, vel ob fastidium, vel ob sæ-
uitiam depulsa vnius dominatione ad optimates
gubernacula reip. translata sunt. Sed postmodum
ijsdem magis utilitati suæ consulētibus, quàm com-
muni, ciuitas totius populi suffragijs administrari
cœpta est. At verò plebs vbi insolentius, & ini-
quiùs sese habuit, ad vnius dominatum resp. veni-
re coacta fuit: vt naturales quodammodo rerump.

*reip. tres esse lau-
dabiles formas.*

πολιτείας vocant, & quidam ciuiliū actionum
modum quendam, & ordinem esse finiunt ad bene,
beateque viuendum, tres sunt laudabiles formæ;
Regnum, in quo vnius imperio cuncta rite admini-
strantur, Aristocratia, id est, optimatum principa-
tus, & Democratia populi: totidem vitiosæ, Ty-
rannis, Oligarchia, & (si licet dicere) Laocratia:
(quanquam aliqui vitiosam istam reip. formā De-
mocratiam vocant, laudatam verò illam vniuerso
nomine remp. Monarchia verò regnum, tyranni-
demque complectitur. vtar autem interdum verbis
Græcis, cùm Latina nō habeā:) Illic vnus, ibi pauci,
hic plebs dominatu abutuntur. Atque vt malarum
pessima

pessima tyrannis, sic bonarum optima est regnum.
 Equidem ut difficilius est plures viros bonos repe-
 riri, quàm vnum; sic etiam facilius est pluriū mo-
 res, quàm vnius corrumpi. Et si vinculum ciuitatis
 est cōcordia, quæ ad vnitatem refertur, ut ad mul-
 titudinem discordia, certè melius animorum con-
 sensum vna vi vnus, quàm plures continebunt;
 cum plura ad ipsum vnū reduci necesse sit. Intuere
 mundum hunc vniuersum, ut ab vno principe Deo
 regatur. Inspice naturam hominis, quem mundo si-
 millimum volunt, quemadmodum in eo tanquam
 regina vna ratio, intelligentiaque dominetur. Cerne
 bruta animantia, si qua est in his politie similitudo,
 videbis hanc vnā reip. formam ab illis retineri.
 Animaduerte reliqua nature opera, videbis omnia
 summa consensione constricta ab vno dependere.
 Quod si perfectiora sunt ea, quæ naturam imitatur,
 profecto regnum præstantissimum erit. Docent nos
 hoc ipsum regiones; quæ cum ab vno aliquo regun-
 tur, in tranquilla pace, & otio persistunt. Declarat
 augusta illa Cesaris Octauiani tempora, qui omnes
 gentes Ro. Imperio subiecit, & communi inter se
 pace coniunxit, cum Dei filius Dominus noster Iesus
 Christus in hanc vitam, & lucem venit. Atque v-
 tinam quoque nunc vnus omnia teneret: non sanè
 tot morum dissimilitudines, ac religionum varia-
 te cernerentur, neque tot bella, tot scelera, tot cedes,
 tot fortunarum, viteque discrimina quotidie time-

remp. ab vno
 melius guber-
 nari

remus. Cum verò ciuitates in plurium ditione, ac potestate sunt, ob principum libidines inter se discrepantes grauissimis contentionibus exagitatur: vt illud propheta rectè hic dicatur, *Pastores multi demolui sunt vineam meam*. Quid non ipse Deus immortalis populo suo caput vnum pollicetur, & principem vnum, qui regnet in medio eius, & sapiens sit? An Christianorum spiritualis politia non etiam vnius Iesu Christi virtute, & consiliorum felicitate conseruatur? Hæc forma ciuitatis, in qua vnus præest reip. meritò paterna dicitur. nam vt in vna domo vnus est, qui familiam gubernat pater, sic in rep. vnus est princeps, qui ciuium perinde ac filiorum vtilitatibus prospicit. Atque vt in vna domo quàm minimè expedit esse plures patres familias, sic plurium auctoritate reip. geri neque vtile est, neque tutum. Cuius rei nō ignarus Lycurgus, rogante nescio quo, vt democratiam Sparte componeret, respondit, vt illam domi suæ prius institueret. Non tamen inficias iuerim, democratiam esse ob libertatem, & æqualitatē vitæ iucundissimam; vt contra tyrannorum fastidiū odiosum regnum effecit: sed multa secum adfert discrimina, multorumque vitijs, & improbitate corruptum impurum impurum impurum. Nam vbi resp. multis committitur, neque semper iisdem magistratus commendantur, ibi cura de reip. salute in singulis minor est, dum alterius industrie confidit, vel alterius turpitudinem, & infamiam amant: tum diminuta auctoritate grande aliquod

Lycurgi dicti

*multorum impurum impurum impurum
vitijs periculū*

aliquod facinus, & præclarum facere non possunt:
& reip. studium remittentes minus experti sunt
usu rerum breuissimo. Accedit, quod mercede con-
ducti remp. quæstui habent: mox quia se deponen-
dos intelligunt, mitius agunt, & negligentius rem-
gerunt; & confidentius peccant, qui subsunt, quo-
niam præsentium auctoritatem minus extimes-
cunt. Cumque minor sit in his, qui præsent, commu-
nis utilitatis, & æquitatis cura, populi mores, &
vitia minore diligentia corriguntur. Et ad populi
gratiam remp. administrare, quid aliud est, quam
laxare cupiditatum habenas, unde ciuitatis status
euertatur? Testis est Tribunitia potestas Romanorum,
quæ sola reip. perniciem, & interitum attulisse vi-
detur. Ad hæc (quod quidē iniquius est) Democra-
tia omnem virtutis exuperantiam odio habens, ve-
luti graues, & molestos persequitur, quos aliquo
virtutis genere videt excellere; atque omnes, quasi
supereminentes spicas demetendo, vt Perianther, se-
getem adequat. Testis est Ostracismus Athenien-
sium, quo Aristides, Phocion, Miltiades, Themis-
tocles, & optimi quique; pulsi fuerunt: quoniam præ
ceteris vel iusti, vel sancti, vel prudentes, & fortes
viderentur. Quãobrem in multitudine leuitas, in prin-
cipibus ambitio, ubique; temeritas, et insolentia, nullū
in hoc statu rerū æquitati, et virtuti locū relinquūt.
Atque vt in his, quæ inter se opponuntur, & cōtrario
modo se habent, alterius extremū fit alterius princi-
pium,

piū, quod in permutationibus temporum videmus,
 sic viuendi summa licentia in miserrimā seruitutem
 conuertitur. Nec minus obest reip. popularis seditio,
 quā nocet vnius tyrannis. qui licet acerbus, &
 iniquus sit multis, minimè tamen vniuersam remp.
 perturbat: ni fortè adeò asper, & immanis existat,
 vt omnem conuictum hominum, & societatem
 oderit. Sed pluribus dominari cupientibus discor-
 diae plures oriuntur, contrarijs ob principum dissen-
 siones multitudinis inter se studijs, & volūtatibus.
 quæ ciuitatis concordiam ita labefaciunt, vt ad v-
 num aliquando, eumque crudelissimum tyrannum
 potestatem omnem reuocari necesse sit. Exemplo
 est resp. Ro. quæ dissentientibus inter se ciuibus tan-
 dem in vnius dominatum peruenit: vt sapiēter tum
 à Bibulo consultum sit, idem assentiente Catone, ad
 vnius imperium confugi oportere; verū esse quæ-
 rendū, qui illo moderatius vteretur. Intelligiturque
 ex his verum esse in ciuilibus coniurationibus, quod
 Plato scripsit, Tutas fore ciuitates, si in vno pote-
 stas ingens, & auctoritas cum prudentia, & equi-
 tate coniungatur. Ac prudenter Romani in periculis
 Dictatorem faciebant, qui vnus omnia moderare-
 tur, non ignorantes quantum in hoc statu rerum, &
 conditione temporum vtile esset, ac propè necessariū
 remp. vnius consilijs, & auctoritate administrari.
 Nam in dicendis sententijs, mutuisque contentioni-
 bus quantum temporis consumitur, id si vnius vir-
 tuti,

tuti, & prudentia detur, cui nec consulendi tempus præscriptum sit, nec definita auctoritas, sed qui omnium rerum conscius, & moderator, ac ubiq; præsens nullam bene gerendæ rei occasionem prætermittat, quis non videt hunc longè melius, & celerius cuncta peracturum? Hoc idem ad res bellicas solerter, & feliciter administrandum quantum valeat, declarant Persarum præcipuè, atque illorum imperia, quæ unius virtute latissimè dilatata fuerunt: tum Atheniensium bella, quæ multorum imperijs gesta infelicitè fere semper illis succedere.

Quin etiam apud Lacedæmonios, quorum civitatem pauci gubernabant, tamè rex unus in exercitu summum imperium tenebat. quanquam apud eos primum idem rex erat bellicarum, & civilium rerum administrator. qui cum externis bellis plurimum occuparetur, (quemadmodum apud Plutarchū Cleomenes disputat) seniores quidam electi sunt, appellatiq; Ephori, quos Theopompus dicitur adoptasse, qui domi reip. consilijs adiuuarent. Hi paulatim reip. administrationem sibi vendicantes solum bella regibus reliquerunt: qui regium nomen etiam dum in exercitu retinuerunt. At non potest unus tot, tantisque rebus per se ipse prospicere: sed potest aliorum opera, & studio non secus ac Deus Angelorū ministerijs, & aliarum causarum officijs uti. At ubi unius auctoritate omnia fiunt, minus utilitati communi seruitur, sed in illius, qui præest, utilitatē cuncta

cuncta referuntur. Hoc de eo diceret, qui ciuium cō-
moda diuellit, & libidine magis ducitur, quàm e-
quitate: verum ubi rex ad vtilitatē ciuium omnia
traducit, ibi ciues non minus rem communem curāt,
quàm propriam. At cum Samuele Deus loquens
(ut est in libris Regum) quā ob rem dices; populo
suo grauius adeo succenset, quod regem postulare?
Non certē quod regnum damnet, quod in Deutero-
nomio probat, quod fundauit in sua celesti politia,
sed ut populo insolentiam animi, & arrogantiam
exprobret: qui magis fastum quendā, & ornatum,
quàm vnius dominatum petebat: quem à Mose iam
illi olim instituerat. An non grauius tibi videtur
multorum voluntatibus parere, quàm vnius? et fa-
cilis cupiditates vnius, quàm multorum explere?
Quorum tyrannidis conditio vel hoc certē grauior
est, quo diuturnior. Nam extingui nisi cum multo-
rum interitu non potest. Quid, quod nulla est resp.
quæ non regni formā præseferat? cum velut vnius
auctoritatem obtineat? Cumque multa sint in vna
quaque rep. metuenda, multa etiā optanda; ea mihi
potior videtur, quæ diutius conseruatur. Firmiora
verò, et diuturniora regna videmus, quàm ceteras
reip. formas. Quod si poëtarum quicquā valet au-
ctoritas, quos Plato duces sapientiæ appellat (ne lō-
gior hac in re sim, de qua tot sapientissimi viri co-
piofissimè, & ornatissimè disseruerunt) rerum pu-
blicarum optima regnum profectò est; quod illi ab
heroibus

deus cur populo
suo grauius succē-
deret, quod regem
postularet?

Heroibus, & Dijs coli affirmant: quippe quos regem habere profitentur. Quapropter Homerus ? Homeri sententia
 Οὐκ ἀγαθὸν πολυκοιρανίη, εἰς κοίρανος ἕσσω, εἰς βασιλεύς.
hāc de regno.

Quodd omnis potestas à Deo est.

CAP. IIIL.

UTCVNQVE tamen res humana gubernentur, confitendum est, quod Apostolus ad Romanos scribit, Omnem potestatem à Deo esse, & ordinationi diuina eum resistere, qui potestati resistit. Nā procreator ille mundi Deus, qui omnia numero, pōdere, & mensura effecit, vniuersa rectè, atque ordine disposuit: qui si modo aliquo perturbaretur, quicquid rerum est in vniuersitate mūdi, totum hoc omne corrueret. Est autem ordo rerum dissimilium accommodatis inter se locis compositio: quæ res inæquales æqua proportionē coniungens pulchritudinē creat diuinæ sapientiæ maximè conuenientē. Atqui in his, quæ aliquo ex ordine collocata sunt, summa, ima, & media cernuntur, atq; alia alijs innixa, et tãquam annulis quibusdā inter se connexa, & apta consistunt. Neq; solū hoc cernimus in his, quæ sensu percipiuntur; verū etiam in his, quæ intelligentia, & mente cōplectimur. Etenim summū illud, et eximū cælū, arcens, et continens ceteros, omniaq; suo ambitu comprehendēs, perpetua reuolutione vniuersa

uersa conseruat. infima verò terra in medio mundi loco, & centro infixæ calorum sustinet motum. Et in Angelorum quoque choris sua quibusque munera distributa sunt: quibus superiores inferioribus diuinæ providentiæ commissa enunciant, illosq; cælesti splendore illustrant, quo ipsi à Deo illuminantur. Nec dubium est, quin, etiam si Adam præceptis Dei stetisset, inter homines aliquis (vt D. Augustinus sentit) extitisset principatus; non qui grauem seruitutē attulisset, quam deinde scelus primi parentis adduxit, sed qui naturæ conueniens esset: quo videlicet humanæ societatis coniunctio, & rerum ordo, ac vicissitudo conseruaretur. Et regnum ego tum illud fuisse arbitror, quoniam præstantissimum est, non Aristocratiam, vt quidam opinantur: cum etiam regni formam inter Christi cultores à spiritu sancto constitutam videamus. Ceterum (vt naturales philosophi docent) quoniam omnia quæ sunt, & mouentur, vel corporeis illa sensibus subijciuntur, vel sub intelligētiam modò cadant, ad vniuersalem vnā efficiētem, & mouentem causam referri debent; ne si non detur extremum aliquod per se stans, & immobile, dans tamen (vt Boëtius loquitur) cuncta moueri, & à nullo creatum, creans tamen ipsum vniuersa, in infinitum procedatur; Deus, quem per ea, quæ facta sunt, vel illi ipsi philosophi nullo Christianæ fidei lumine illustrati, solum vi mentis, & solertia, causarū causam, & mouentium motorem cognouerunt, ipse est

omnia que mouentur ad vniuersalem causam referri oportere.

est auctor, moderator, & conseruator omnium rerum; qui portat omnia (vt in sanctorum librorum paginis scriptum est) verbo virtutis sue, quiq̃e altissimus est creator, omnipotens, rex potens, metuentus nimis, sedens super thronum dominans Deus.

Quod si rerum auctor, & causa Deus est: & virtutes rerum è diuino illo fonte emanant, atque vt numeri principium est vnitas, quæ dicitur à Græcis *μονάς*, sic dominantium dominus est Deus: qui potestatem, & virtutem imperandi alijs tradit, ipse verè *μονάς* (sicut Pythagorei docent) ad quam omnis veluti caput & originem multitudo reducitur. Sed de potestate numinis diuini loquentes vnde nam melius, quàm è diuinis libris fidem, & auctoritatem petemus? Nota sunt verba, quibus ad interrogationem Pilati Christus respondit: Non haberes potestatem aduersus me vllam, nisi tibi datum esset de super. Et in sacris Prouerbijs legimus, Meū est consiliū, & æquitas: per me Reges regnant, & legum conditores iusta decernunt: per me Principes imperant, & potestates decernunt iustitiam. Quid Samuel, dum à populo minus audiretur, non hoc diuinum responsum accepit, Deum, non se contemni? quippe cuius ministri sunt ij, qui imperium in alios tenent: quibusq̃e Iupiter (vt canit Homerus) dedit *Συνητόρον τ', ἡδὲ Δέμωσιν, ἡσασσέσι βασιλέων.* Quamobrem qui principibus obtemperant, parent diuine legi, contra, qui repugnant, ordinationi diuine

resistunt. Ni fortasse existimes diuinam providentiam humana non curare. Seruat in his rebus, quas hominis gratia generauit, immutabilem ordinem; et societatem hominum, quos sibi similes, & sui gratia generauit, non tuebitur? Est sanè Deus in hoc mūdo, velut Imperator in exercitu, qui alios quidem centuriones, et præfectos instituit, sed vniuersitatis corpus totum ipse regit, & vniuersali, ac aeterna mente gubernat. Atque vt homines in potestate regum, sic reges in potestate sunt Dei. Proinde Horatius,

Regum timendorum in proprios greges,
Reges in ipsos imperium est Iouis.

Hoc idem arguit naturalis quidam insitus pudor, & erga principes reuerentia: vt statim illos obseruemus, quos superiores agnoscimus, tanquam è caelo demissos, aut diuina aliqua auctoritate confirmatos. Nihil autem natura in hominum animis frustra, & vanum ingenuit. Nec verò credendum est, tyrannis dominatum inuito Deo contingere, quos in sceleratorum hominum animaduersionem, & vindictam ipse destinauit. Regnare (inquit Iob) facit hominem hypocritam propter peccata populi. & in Osea scriptum est, Dabo tibi regē in furore meo. & in Isaia, Assur virga furoris mei, & baculus ipse est: ad gentem fallacem mittam eum: vt tyrannorum seuitia non tam ipsorum iniquitati sepè, quàm populi moribus attribuenda sit sepius: quibus Deus æquissimus Imperator cōuenientem principem

Nun esse credendum
tyrannis dominatum
inuito inuito deo
contingere.

cipem legat. Nec sanè aliter tyranni diuina iustitiæ ministri, & (si fas est dicere) carnifices, & tortores habendi sunt, quàm mali demones: quorum potestatem sacri Doctores iustam esse confirmant, sed iniquam voluntatem. Sic Totila Gothorum rex immanissimus flagellum Dei seipsum vocabat: & Tamborlanus ille, qui maiorum nostrorum memoria fuit, rogatus cur tantam crudelitatem in eos, quos deuicisset, exerceret: an ignoratis, respondit, me hominem non esse, sed iram Dei? Neque etiam malis, improbisque principibus obedire Christianis præceptum esset, si non diuina auctoritate regnarent. Tum verò parendum non est, cum illorum mandata diuine legi aduersantur: quæ omni humana institutione potior esse debet. Quod si tyrannidis iugum aliter à populi ceruice depelli non potest, ad diuina summi illius rectoris vota confugiendum est: in cuius manu est cor regis, & illud, quando vult, immutat. Neque ulli dubium esse debet, quin si expediât, vel tyrannum è medio tollat, vel illius furorem, audaciamque refrenet is, qui populum Israel è manibus Pharaonis eripuit, & Assueri crudelitatem mitigauit, & superbiam Nabuchodonosoris repressit.

quando non sit
parendu regibus.

De officio Regis.

CAP. V.

SED qui Dei minister est in principatu, eius munificentiam, & bonitatem in administratione

rerum studiosè, & diligenter æmuletur non ad libidinem, & auaritiàm potestatem transmittendo, sed ad iustitiam, & æquitatem: quæ nos efficit Deo longè similiores, quàm dominatus. Terræmotus, & fulmina, fluuiorū quoque rapidi cursus, ventorūque procellæ quàm vim habent? quòue impetu prædicta sunt? ut grauiter nos illa perterrent? tamen, quia sunt virtutis expertia, diuina non dicimus. Prose-
 Etò nulla re propius ad Deum homines accedunt, quàm aliorum vilitatem, salutemque tuendo. Cuius vim, & naturam etsi nullum est nomen, quod exprimat, (neque enim nomen aliud est, quàm rei nota: Deus autem, qui æterna, & infinita mens est, nullumque habens extremum, libera, & ab omni concretionè soluta, nullo vocabulo comprehendere potest) tamen ex multis eius operibus, quæ Deorum nominibus gentes notauerunt, diuersa nomina apud nos deducta sunt. Verbi causa, Principiū dicitur, quia procreator est omnium rerum; Finis, quoniam ad illū reducuntur: Rex verò, quia moderatur, & regit vniuersa. Veruntamen nullum Dei nomen, eque prædicatur, ac Boni: quòd nimirum sit auctor, datorque bonorum: non quia bonitatis nomē diuinam eius (ut ita dicam) essentiam complectatur, sed quia bona sit his, qui illa vtuntur. Vnde propter ingentia beneficia Deum à munificentia optimum appellamus. Quamobrem potentia virtutem comitem, & adiutricem nacta celestem vim, & naturam assequitur: expers verò

Deum nullo
 vocabulo cõpre-
 hendi posse.

verò virtutis belluinam quandam, & agrestem feritatem imitatur. Hæc eo pluribus explicata sunt, ut quid facere deberes, inde melius intelligeres. Est quidem (ut mihi videtur) officium regis, qui non dominus, sed administrator est reip. salutem civium, & felicitatem tueri: quæ sita est in usu virtutis, & in rerum vitæ necessariorum opportunitate, & copia. Neque aliam ob causam in unum homines ex agresti vita congregati videntur, quàm ut æquo iure videntes bene, beateque viverent. Viuitur autem è virtute, cum vitæ ratio communi quadam honestate, et iustitia conformatur. Quæ verò Civitas à virtutis moderatione, tanquam de recta via declinat, in prævios mores, vitiaque prolabitur, & iustitiam è communione vitæ tollit, quæ firmamentum est societatis humanæ? Vnde hoc urbiū conditores, hoc Platonis argumentum in libris de rep. hoc Diogenis, & Zenonis, hoc postremò eorum fuit, qui de his rebus sapienter quid conscripserunt: ut nimirum ad honestatem, & iustitiam, civilem vitam instituerent. Quæ è virtute felicitas, si non mutua charitate, & benevolentia civitas contineretur? omnino nulla esset. Ideò regi nihil esse debet antiquius, quàm inter cives animorum conspirationem conflare, concordiam alere, & tanta voluntate, & studiorum cōsensione illos inter se devincire, ut reip. forma ex partibus civitatis inter se rite commissis pulchra, & virilis cōsurgat; & quasi concentus quidam oriatur ex dissimilium

officium regis

milium actionum, sed inter se virtute cōuenientium
 æquabili conspiratione animo incundus, atq; suavis.
 Quis præclarum illud opus Numæ non admiretur;
 qui ut discordiarum semina extirparet, sustulit ex
 urbe, ne alij Sabini, alij Tatij, alij Romuli diceren-
 tur? Et Solonis illa incredibilis, & ad eò laudata
 lex est, qua magistratibus eum abdicat, & honori-
 bus priuat, qui in seditione alterutrius partis non es-
 set: utpote quem nulla de reip. salute cura videretur
 attingere. Quod propter idem rogatus, quam ci-
 uitatem optimam esse iudicaret: in qua, respondit,
 nulla iniuria affecti, non minus quàm affecti, eos vl-
 ciscuntur, qui intulerunt. Assuefaciebat vir sapiens
 ciues, tanquam vnius corporis membra, incommoda
 æquè omnia sentire, & aduersis rebus pariter ang-
 Et Lycurgus quamnam aliam ob causam in hoc po-
 tissimè elaborauit, ut omnes Spartæ equalitatè ser-
 uarent, quam in rep. sua Plato mirum in modum cō-
 mendauit; nisi ut civilem concordiam animorum con-
 spiratione fouerent? Hic sapienter Plato regem mo-
 net, ut dum partem aliquam tuetur, alias non dese-
 rat; sed Deum optimum imitetur, qui similiter om-
 nibus exorandum se præbet. Nec, qui pluribus impe-
 rat nationibus, hanc amplectetur, illam contemnet;
 ne benevolentiam vnius, & amorem in se concitādo
 exuscitet aliarum odia: quibus non ut patrem, sed ut
 vitricum iniquum se gerat. Atqui regem Hispania-
 rum Geryonē accepimus à poëtis multa capita, ma-
 nus,

*Numæ opus
præclarum.*

*Solonis rupo-
sum.*

*Geryon cur multa
capita habuisse
dicatur.*

nus, crura, et pedes vno, eodēq; animo, hoc est, multos populos pari beneuolentia rexisse. Illa sunt etiam præter vsum virtutis ad vitæ commoditatem, et iucunditatem ciuitatibus optanda, vbertas agrorum, et hominum, aëris, vrbisq; salubritas, copia rerum necessariarum, & affluentia, otium, atq; securitas. Vrbis verò ædificia descriptione, & pulchritudine nobilia sunt: quæ regiam magnificentiam declarent, nec sumptibus ciuitatem exhauriant. Intelligat autem legitimi regis officium esse, ciuitatem iuxta ac propriam familiam paterna charitate complecti, & ciues, perinde ac filios, colere, & honorare, aduersifque eorum rebus dolere, gaudereque secundis. Hoc est gerere personam patris; hoc est de rep. benè mereri. Hos Romani, patres patriæ appellarunt: Huiusque rei gratia Cyrus à Persis appellatus est pater. Nec malè duces suos Homerus, & Homerum sequutus Plato reges pastorum nomine appellat: ut etiam olim Dij pastores fuisse perhibentur. Et Moses quoque, & Iacob, & Saul, & David pastores extiterunt: & ipsemet Christus suo se ore pastorem vocat oues suas cognoscentē, & illis notum. Nam ut pastoris, sic etiam regis munus est gregem pascere, non vorare, & totius ciuitatis vtilitati, & dignitati magis, quàm suæ volūtati, cōmodisq; consulere. quāquam vtilitas ciuiū, et cōmoda sua sunt, non secus atq; felicitas pecorum pastorum opes, & filiorum probitas, & salus, patris est ornamentum, & gaudium.

Quanta cura
incumbat regi.

Videturque sapientibus hominibus reip. procuratio-
nem tanquam tutelam non tutorum, aut ciuitatem
administrantium, sed eorum, qui commissi sunt, uti-
litate gerendam esse. Quanta verò illi cura incum-
bat, quem vnum pro tot hominibus vigilare necesse
est, explicat bellè Seneca ad Polybium scribens de
Cesare, Omnium domos illius vigilia defendit, o-
mnium otium illius labor, omnium delitias illius in-
dustria, omnium vacationem illius occupatio. Ex quo
Cesar orbi terrarum se dedicauit, sibi eripuit, & si-
derum, modò, quæ irrequieta semper cursus suos ex-
plicant, nunquam illi licet nec subsistere, nec quicquid
suum facere. Quocirca Plato, regnum affirmat esse
rem diuinam; quòd utilitatem communem, & salu-
tem tueatur. Atque ut res omnes Deum expetunt,
utpote summum bonum: sic Regis virtute omnes
fruuntur: qui non sui gratia facit, sed ciuium utilita-
te, quæ facit. Præsens est omnibus, & in omnes be-
neuolus, & propensus, in necessitatibus paterfami-
lias, in dubijs rebus consul, in aduersis Imperator, ci-
uium simultates, & dissensiones componit, egentibus
subuenit, diffidentes confirmat, afflictos erigit,
perditos recreat, abiectos excitat, perculsos consolatur:
ut in vna regis equitate, & prudentia totius
ciuitatis salus, & felicitas posita sit. At verò illum
deceat laborum suorum fructum aliquem percipere,
quo vitam hanc degat. Nemo enim (inquit Aposto-
lus) militat suis stipendijs. Ideoq; tributa præstamus,
ministri

ministri enim Dei sunt in hoc ipsi seruientes. Et Christus à Phariseis rogatus an liceret tributū dari Cæsari, ubi numismatis imaginē, & idolū Cæsaris vidit, Reddite, inquit, quæ sunt Cæsaris, Cæsari. Sed ea dumtaxat ratione vectigalia debet exigere, ut se, suosque conseruet pro rerum necessitate, & opibus subditorum, non quæ ad ludos, & scenas, ad spectacula, & pompas, ad commensationem, et crapulam, ad corporis lenocinia, & voluptates profundat; sed quibus collapsa instauret, instaurata munit, munita exornet. Hoc autem conditio rerum, & temporum natura secum affert, ut si grauior quædam necessitas obueniat aliquando, veluti si bellum gerendum sit, cuius (ut scitè Lacedæmonius quidam dixit) non est dimensum pabulum, & rerum agendarum nerui pecuniæ sunt, tributa tum imponantur pro salute cōmuni maiora: nec grauiora tamen imponenda, quæ ferri non possint; sed quæ ipsimet ciues apertè intelligent in communem utilitatem omnino esse conferenda, necessitatiq̃ue parēdum. Romæ Liuius consule attritis secundo bello Punico reip. viribus, exhaustoque ærario, cū vllum tributum populus ferre amplius non posset, proposito vr̃bis periculo tantam auri vim, & argēti tota ciuitas sponte, vnoque animo in medium contulit, quantam nouis tributis, & vectigalibus nunquam omnino coēgissent. Et Antoninus Cæsar nunquam tributum vllum exigi absque Senatus, populiq̃ue Ro. consensu, nec absque eorum

vectigalia cui
usum rex debet
exigere.

auctoritate infumi voluit. Ac sæpè quidem multæ
 seditiones, & tumultus in ciuitatibus orti sunt ob
 noua tributa, & vectigalia: vnde resp. miserabili-
 ter afflictatæ fuerunt. Ergo moderatus in exigendis
 pecunijs, prouidens rex erit in conseruandis ad om-
 nem vicissitudinem, & casum fortunæ. O sanctam
 Tiberij Cesaris ad præsides suos epistolam! quibus
 suadētibus, onerandas tributo provincias, rescripsit,
 Boni pastoris esse pecus tondere, non deglubere: &
 cōmoda ciuium defendere, non conuellere, boni prin-
 cipis est.

Tiberij Cesaris
 præclara epis-
 tola.

De Tranquillitate Regni.

CAP. VI.

QVOD si regnum ita administretur, non co-
 æti per vim ciues, vt serui; sed sua sponte, & vo-
 luntate, vt liberi, tum regibus tanquam parentibus,
 & pastoribus obtemperabunt. Nec minus operæ;
 ac diligentie in communi vtilitate, & felicitate au-
 genda, & conseruanda vno animo, & conspiratio-
 ne ponent, quàm solertie apes ad fingendos fauos so-
 lent in commune conferre. Sin verò rex præesse tan-
 tum studet, non etiam prodesse; nec pro ratione, sed
 pro libidine se gerit; aut si contra, ciues potentiam
 regis ægrè ferentes illius conatibus resistunt, tum è
 dissensionibus intestinis maximum totius reip. nau-
 fragium fiet. Siquidem omne regnum (vt Christi
 verbis

verbis utar, & testimonio) in se diuisum desolatur. Nam ut corporis membra vigent ob eam, quam seruant cōuenientiam, sic inter ciues, & regem charitate sublata reip. status labefactatur: qui alioquin moderatus, & concors bonam ciuitatis habitudinem, & perfectam sanitatem retinet. Neque est quod ciues contra regem coniurent, velut olim mēbra contra ventrem conspirarunt; quod labores ipsa perferrent, his ille cupiditates suas expleret. Ut enim venter cibum capit, & coquit, atque inde alijs modificatum diuidit, & commendat; sic rex omnium viribus, & fortunis adiutus, ipse prudentia, et equitate omnibus prodest. Cū ergo in animorum consensu, in concordia, & beneuolentia tranquillitas vrbis, & felicitas fundata sit; huc omnem cogitationem, & studium intendere debet; ut ciues informati moribus bonis, legibus, & ordinibus in perpetua pace sint. Nam tamdiu pax inter ciues vigeat, quamdiu leges, & prudentissimorum hominum instituta seruabuntur, singulis officium suum facientibus, & premijs, supplicijsque pro meritis cuiusque propositis. quibus maxime rebus Solon contineri remp. putauit. Quae tranquillitas ciuitatis ut externo bello turbatur, sic intestino corrumpitur. Oritur autem seditio, quae domesticum bellum est, aut ex illatis à potentioribus iniurijs, aut ex iniqua magistratuum, & honorum distributione, aut ex inopia rerum ad viuendum

tranquillitas,
urbis in ciuium
concordia fun-
data.

de urbe seditio
nis.

viuendum necessariorum. Sedatur verò auctoritate, vt Agrippa dissidentem à senatu populum Ro. in urbem & concordiam reduxit; aut vi. poenis, legibusque comprimitur, vt scelerata illa Catilinæ cōiuratio extincta est. Clementiæ verò tum esse locum decet, cum iustam aliquam ob causam populorum animi vehementius commoti esse videntur. Quanta autem prudentiæ, & ciuilis disciplinæ sit intercludere contentionum vias, & seditionum radices extirpare, quæ occultæ primò, latius deinde propagantur, quis non videt? Equidem ipse præstantissimum opus regis hoc esse existimo; quoniam omnium malorum grauissimum est seditio, serpens, et latens pestis: quæ in mentibus ciuium insidens concordēs animos dissipat, & omnem vitæ communitatem, & societatem penitus delet. Igitur æquitas Regis, & prudentia, tum consentiens vbique rerum status, & tranquilla pax cælestem quandam potentiam, & felicitatem assequuntur.

contentionum vias intercludere magnæ prudentiæ est.

De Tyranno, & Tyrannide.

CAP. VII.

EX regni forma expressam quoque tyrannidis imaginem tenemus. Nam eorum, quæ tanquam è regione contraria inter se opponuntur, alterum ex alterius natura cognoscitur. Vt enim rex communem vtilitatem, & felicitatem tuetur, & reip. salutem suis commodis, & rationibus anteponeat: sic tyrannus

non

non eorum, qui subsunt, commodis, & utilitatibus
 consulit, sed dominationem ad fructum suum, et cu-
 piditatem transfert. hic gregem pascit, ille vorat.
 huic vite modus est ratio, illi libido. hic paret, ille
 imperat legibus. hic equus est, ille iniquus. Et hone-
 stas quidem regnum commendat, cui coniuncta est
 utilitas, tyrannis verò turpis, & exitiosa est. Hoc
 virtuti confertur, & virtute conseruatur; illa vel
 per vim occupatur, aut vi retinetur. hoc beneuolen-
 tia ob mansuetudinem tutissimo, firmissimoque pre-
 sidio fouetur; illa timore ob crudelitatem satis infido
 satellite custoditur: quæ imperiosam nimis, & in-
 temperantem seruans acerbis similitatis, et o-
 diorum est plena, & multis obiecta periculis, infini-
 tis propè suspicionibus quassatur. Quænam, obsecro, tyrannorum in
 fuit Aristippi vita, quem etiam parietes suspitione
 periculi territabant? Quæ Alexandri Pherei, cui vel
 ipsamet uxor suspecta erat? Quæ Dionysij? qui ne
 capillum quidem tonsoribus tondendum committe-
 bat? Ita omnia tyrannis suspecta semper sunt, atque
 sollicita, ut illud verè dictum sit, Metum alere ty-
 rannidem. Nam qui metui se volunt, necesse est ut
 eosdem ipsi metuant, à quibus metuuntur. Quam
 vitam solitudinis, & timoris plenam Dionysius
 significauit fulgente gladio è lacunari seta equina ap-
 penso, ac in magno apparatu Democlis cernicibus
 impendete, qui tyranni vitam felicem esse predica-
 bat. Hinc Horatius

Distinctus ensis cui super impia

*{ Cervice pendet, non Sicule dapes
{ Dulcem elaborarunt saporem,
{ Non auium, citharaeque cantus*

Somnum reducent.

Sed (ut scribit

Iob) sonitus terroris semper in auribus eius: & cum pax sit, ille semper insidias suspicatur. Et nulli fidem habentes tyranni, tanquam pauentes, & timidae belluae, nullius manibus tractantur, nec mansuescunt unquam. Quocirca neminem diligunt. qui enim possunt diligere, qui omnem communionem vitant; aut metunt etiam, quos amant? quia licet oderint tyrannum omnes, nocere tamen non potest nisi amicus. Tum ab eorum consuetudine abhorrent, qui & honesta prudenter consulant, & recta liberè monent: ne aut moniti rationem ducem, & honestatem sequantur; aut illorum virtute magis sua patefiat improbitas; aut quia illorum bonitatem suspectam habent, quod populo ea, quae voluerint, opinione virtutis facile persuaferint. Hac fortassis de causa Nero Senecam sustulit, & fuit Dionysius contra Platonem acerbior. Sed qui potest vir improbus probum diligere? & quae morum dissimilitudo vllorum animos unquam inter se coniungavit? Ita qui se solos liberos, & honestos putant; ambitiosos acquirunt adulatorem, quorum suasionem, & ductu omnibus vitijs implicati, in optimos viros existunt iniquiores. Sed

&

*tyrannus neq;
diligere quicquam
neq; diligere a
quocquam.*

Et pulchrè dictum est à Solone, Tyrannidem locum esse amœnum; verum exitum non habere. quæ labyrinthi more tyrannos in mille viarum circuitus, & errores inducit. Cuius fructus hi sunt, qui ex φιλαυτία, hoc est, vehemente sui amore, & suspitione producuntur, opum direptiones, & rapinae, ciuium oppressa libertas, grauis seruitus ciuitatum, legum perturbatio, & rerum omnium immutatio, vel (vt verius dicam) euersio, vxorum, & liberorum stupra, suorum impunita scelera, aliorum exilia, & cades. In vniuersum, tyranni sapientes homines abigunt, quippe qui sciant, & machinari multa possint, ciuium concordiam metuunt, quasi in suum caput semper coniurantium, potentiores oderunt, aut suis conatibus aduersantes, aut dominationem fugientes, & multitudine tributorum, ac morum asperitate populum in timore & obedientia continent. Vnde vrbes intueri licet terrore concussas, squalore abiectas, omni ciuium nobilitate viduatas: quarum filij ex paterna virtute iam in seruilem naturam metu degenerauerunt. Quos autem alios fructus intemperantia liberam potestatem nacta potest afferre? Meritoque tyrannos crudeles, & immanes belluas, humanique generis pestem, & facces, doctissimi viri vocauerunt: quales Caligulam, Neronem, Domitianum, & plerosque alios diu Roma sustinuit. In quorum humana figura tanta inest

inest feritas, & immanitas, ut rectè Salomon, Leo
rugiēs, & vrsus esuriens princeps impius super po-
pulum pauperem. Sunt tamen, qui regiam dignitatē
 simulatione virtutis umbrare conantur. Nam fictē
 religionem colunt, ut opinionem probitatis afferen-
 tes à populo reuerentiam captent; frugalitatē amāt,
 luxum aspernantur, & quandam vite moderatio-
 nem seruant, non tam ipsa delectati honestate, quàm
 auaritiæ studio, & sui conseruandi cura. Præterea
 diligenter cauent, ne iniuriæ fiant, ne contumeliæ in-
 ferantur, ne iura violentur, ac cuiusque reiculpam
 etiam grauius plectunt non tam æquitatis, & iusti-
 tiæ causâ, quàm opprimendæ ciuium libertatis, &
 audaciæ: ne dicam quod hac via quasi inssu legum
 in aliorum fortunas inuadunt. Adhæc vectigalia,
 & tributa imponendo magnam conseruandæ reip.
 curam, & diligentiam præ se ferre nituntur. Sed cum
 ita grauiâ exigantur, ut tolerari nullo modo possint,
 apertè virtutis illa simulatio proditur. Et seruare
 summum ius, nihil ex æquitate, nihil ex clementia
 agere, quid aliud est, quàm iniquitatem, & tyranni-
 dis acerbicatem retinere? Illud quoque non paruum
 est a simulatæ virtutis indicium; quod, habentes su-
 spectam cuiusque gloriam, nullius virtutem extol-
 lunt. Et ciuium opes exhaurire, vires enervare, con-
 spirationem metuere, assiduus laboribus illos fatiga-
 re, & peregrinis magis fidere, quàm suis, non sunt
 isthæc tyrannidis signa? Nec aliud certè maius est

argu-

tyrannis simu-
 latione virtutis
 detecta.

argumentum querendum, quàm si per vim regant.
 In quos illud per prophetam à Deo dictum est: Vobis
 pastoribus, qui pascebatis vosmetipsos; gregē
 autem meum non pascebatis. Qui licet diuinæ iræ mi-
 nistri sint; tamen aliquando Deus populi sui misertus
 capita superborum confringet. Nec fieri potest, ut is
diu seruetur incolumis, in cuius perniciem omnium a-
nimi concitati sunt. Non est enim bonus regni custos
 timor: & (ut ait Ennius) quem metuunt, oderunt:
 quem quisq; odit, perijisse capit. Nec sanè alius est ty-
 rannorum exitus, quam turpissima nex vel illata à
 suis, atq; omniū gentium comprobata consensu. quos
 omnes homines, omnes populi, & nationes tanquam
 pestiferum genus, & inhumanum ex hominum cō-
 munitate, & ex humanæ naturæ finibus expellen-
 dos, exterminandosq; proclamant. Alexander, quē
 modo memini, ab uxore Thebe occisus est: & (ne
 plures commemorem, sunt enim infinita exempla) in
 Phalarim tota Agrigentinorum multitudo impetū
 fecit. Quod si populorum infamiam, si suorum odia,
 si vitæ suæ pericula parui faciunt; at verba illa attē-
 dant, quæ in Sapientiæ libro scripta sunt: Quia non
 secundum voluntatem Dei ambulastis, horrendè, &
 citò apparebit. Exiguo enim conceditur vita. Poten-
tes autem potenter tormenta patientur.

tyrannorum
 exitus turpissi-
 mus et miser.

IAM vero quæ figura, et habitus regem deceat, quibus etiam illum studijs, moribus, & virtutibus imbutum esse oporteat, deinceps dicatur. Neque oratorem Ciceronis exprimimus nulli omnino imitabilem; neq; remp. Platonis effingimus, quæ in fabulâ abiit; neq; principem Xenophôtis informamus, qualis inuentus est vsquam nemo. Neque verò Deus in vno solo homine cælestes omnes gratias collocauit, sed diuini spiritus dona sapienter partitus est: tamen ipsum regem quàm plurimis gratijs ornatum esse decet, quem cæteris præstare oportet. Quæ autè nō perinde necessaria sunt ad regendas ciuitates, sed tantū ad hominum commendationē, et gratiam faciunt, ea optabilia censemus: sine quibus verò administrari resp. nequit, ea necessaria ducimus. Ceterum in exprimenda forma regis imitabimur summos & egregios regū pictores, & poëtarum facile principes Homerum, atq; Virgilium: quorum alter figurā Agamemnonis expresse, alter imaginem, & similitudinem Aeneæ. Quia verò regem prudentem, & equū esse dicimus oportere ad iustitiam conseruandam, & similiter virum fortem, atq; magnanimum ad propulsandas inimicorum iniurias, non indecore bisformem illum faciemus; qualem Aegyptij iuuenem pariter

viter et senem ob vires similiter et consilium Mercurium depingunt: quando etiam uterque ille pictor regem suum sapientem, & sortem inducit. Atque inprimis utriusque regis diuinum genus esse confirmatur. Siquidem magna vis est nobilitatis ad virtutem, & gloriam: quam fortuna non immutat, sed tantum culpa dedecorat. Iam statura corporis præstans, & insignis esto, & ad dignitatem apposita. Mox habitus oris, & forma insit egregia: in quo natura quicquid est in homine visu pulchrum, & specie honestum tanquam in edito quodam loco posuit. Frons, et supercilium, cuius remissio, & contractio motus animi declarant, grauitatem oleat hilaritate conditam. Oculi, in quibus etiam natura magnam posuit motionum animi declarationem, non impudentes, & leues; sed continentes sint, & graues. In tota denique compositione oris & hilaritas insit quæ ad conciliandos hominum animos satis valet, & authoritas, quæ maiestatem quandam, & admirationem intuentibus affert: qualis Demetrius ad stuporem hominum, simul & gratiâ concitandam natus esse videbatur: qualem etiam ferunt Gn. Pompeium fuisse & Antoninum, atque Adrianum imperatores. Nihilque sane est, quod æque in rege cõmendatur, ac morum facilitate coniuncta seueritas. Hæc forma est, hæc species, hæc figura, quæ quouis magno, et amplo digna videtur imperio. Vultus denique, & totius corporis motus placidus,

ui nobilitatis

statura corporis

iucundus, grauis, & decens esto. Vox clara, & sua-
 uis, non languens, & stridula; quæque, vt affe-
 ctus est animus, ita vel intendatur, vel remittatur.
 Vestitus autem, & corporis ornatus pulcher, &
 ad liberalem speciem regis aptus, atque conueniens
 pro locorum, temporum, & rerum decoro. Et qui-
 dem Cyrus in corporis ornatu multum studiū adhi-
 buit, cavitque ne cuiquam liceret torques, monilia,
 stolas, & huiusmodi vestes, & insignia gestare,
 quæ à rege non accepisset: vt hoc modo Persam ad
 emulationem virtutis incenderet. Neque velim im-
 perij maiestatem in vestitu ponant: vt aureis se com-
 pedibus astringant, sericis ad fastum vestimentis
 obuoluant, gemmis quasi stellis distinguant. Barba-
 rorum est omnis immoderatus cultus, & luxus: o-
 diosi que sunt, qui nec patrio, nec ciuili, nec demque
 humano habitu vtuntur: qualis impudentia (vt alios
 Imperatores omitam) in Caligula, & luxuries in
 Heliogabalo fuit. Sed vestitus omnis, & cultus au-
 geat virilem, & regiam dignitatem, neque insolens,
 neque ad muliebre venustatem exquisitus. Po-
 stremò in omni re splendor quidam regius, animiq;
 maiestas, & lumen, & præstantia, quæ fuit in A-
 lexandro singularis, eniteat. Sed in his fuimus lon-
 giores, quoniam pulchritudo ex omnibus corporis
 bonis laudari plurimum solet; quæ virtutem maxi-
 mè significat; quamque Plato adeò extulit, vt diui-
 næ bonitatis imaginem appellarit. Quamobrem Vir-
 gilius

vestitus

caligulae cul-
 tus
 heliogabali
 luxus.

pulchritudo
 maximè boni
 corporis.

gilius, Os humerosque Deo similis. & Homerus,

Ἀνὴρ ἦύστε, μέγας τε

ἦτοι μὲν κεφαλῇ καὶ μείζονες ἄλλοι ἔασιν.

καλὸν δ' ἔτ' ἔγων ἔπω ἴδον ὀφθαλμοῖσιν,
ἔδ' ἔτ' ἔω γερᾶρόν. βασιλῆϊ γὰρ ἀνδρὶ ἔοικεν,

De Studijs Regis.

C A P. IX.

AT verò studia regis ea esse debent, quibus ad virtutem, & iustitiam instruat. Quis non reprehendat illiberalia quorundam regum, & vana studia, nullum neque fructum, neque laudem afferentia? Memoriae proditum est, Parthorum reges telorum cuspilibus acuendis non delectari solis, verum etiā gloriari solitos esse. Attalus Philomater dictus, omnem operam, & studium in colendis venenatis quibusdam herbis posuisse traditur. Aesopus rex Macedonum lucernas, & abacos fabricabatur; sic alios picturae, alios tibijs, alios torno, alios (quod equidem turpius reor) Scenicae arti deditos fuisse accepimus. Domitianum verò quis non irrideat totum diē stylo ferreo muscas in cubiculo insectatē? Et Sardanapalum inter mulierum choros lanificia facientem quis non iure contemnat? Nec sum adeo ferus, et ab omni humanitate alienus, qui non sentiam à grauioribus curis interdum esse relaxandum animum, & ad leniora, & iucundiora studia traducendum:

sed ita remittendus est, non ut languescat ignavia,
sed ut redeat ex remissione ad labores alacrior. Au-
gustus horis pomeridianis pila, & folliculo se exer-
cebat. Laudant alij musicam, iocos, & facetias.
Virgilius vero Picum à venationis, & equorum stu-
dio collaudat.

venationis utilitas. PICVS equum domitor, debellatorque ferarum.
fas.

Hæc eadem studia Cyrus præ cæteris amplexus est;
ut quæ vires corporis augerent, atque ad artem mi-
litarem maximè conferrent. Omnino fugiendum est
otium; quod secum habet rerum negligentiam: quæ
timorem sæpe, & in maxima etiam securitate diffi-
dentiam parit. De quo poëta ille:

otium

Otium reges prius, & beatas
Perdidit vrbes.

somnus.

NEQUE vera animi quies in otio, sed in usu
virtutis, & labore posita est. Atque ut iners agri-
cola, sic rex otiosus & sibi, & alijs est inutilis. At
vero somnum moderate capiat, non qui dominetur,
(ut Agesilaus dicere solebat) sed qui negotijs ge-
rendis deferuiat, & (ut ait Homerus)

Οὐ χρὴ παννύχιον εὖδεν βουλευφόρον ἄνδρα:
ὥ λαοὶ τ' ἐπιτετραφαται, καὶ τόσσα μέμνη.

Itaque Agamemnon, & Aeneas, quem fidus Acha-
tes, hoc est, cura semper comitatur, dormientibus a-
lijs ipsi totam noctem peruigilant, de populi salute,
commodisque solliciti. Patientia quoque, calorum, &
frigorum non modo in principe laudatur, sed etiam
est

patientia ca-
lorum et frigoris

est sepe necessaria: non secus abstinencia potus, & *abstinencia*
 cibi. Nullum est enim Baccho, & Veneri cum Palla-
 de, Musisq; commercium: & ebrietas, quæ Philip- *ebrietas*
 po patri, Alexandro filio, Antiocho, Mitridati, Dio-
 nysius tantas ignominia maculas inussit, in vna, ea-
 demque sede cum maiestate morari, & consistere
 non potest. Ista præcipuè sunt, quæ studia regis ad
 virtutem capeßendam impediunt. Vt vero summa-
 tim ea complectamur, in quibus rex operam, & *dicenda regi san-*
 studium ponere debet, primum arbitror illud esse, *et legis doctrina.*
 quod in Deuteronomio regi præcipitur, vt discat san-
 ctæ legis doctrinam à sacerdote: à quo exemplar vo-
 luminis legis accipiat, illudque legat, & præcepta
 Dei custodiat, & ad religiose viuendum multitudine
 inducat. Nec illum velim moralis philosophiæ *moralis philosophia.*
 ignarum; quæ vitiorum est expultrix, vitæq; magi-
 stra. Nec inutilis est iuris civilis cognitio; qua intelli- *iuris civilis cogni-*
 tur quid unicuique tribuendum sit. At naturalis phi- *tu.*
 losophia multis erroribus, & superstitionibus ani- *Naturalis philosophia.*
 mum liberat, & expurgat. Discendæ quoque Mathe- *Mathe. discipl.*
 maticæ disciplinæ; quæ vitæ vsui sunt. Historiarum le- *Historia*
 ctionem ego soleo commendare summopere; quæ
 sunt humane vitæ speculum, & exemplar, & per
 quas excellentes homines quasi hospitio excipimus,
 & illorum vtimur familiaritate, & congressibus.
 Scipio, cui cognomē ex virtute fuit Africani, statuis
 maiorum suorum ad virtutem commoueri se non le-
 uiter aiebat: quanto magis historiæ excitabunt,

poetis
 quæ non simulachra sunt corporum, sed imagines animorum? Poëtarum quoq; grauiū, qui pictores sunt loquentes virorum excellentium, vt Homeri, quem Alexander in manibus semper habebat, et Virgilij, quem Augustus mirifice dilexit, non vtilis modò, verum etiam iucūda lectio est. Libri de regno quātum profint, antea dixi. Legendi sunt adhæc libri ob res bellicas de arte militari. Atque vt multa legenda, sic etiam audienda, videnda, tractanda sunt ei, qui parare prudentiam velit: quæ cum in actione cōsistat experientiæ, & memoriæ alumna, his potissimè rebus comparatur; vt de prudente Vlyse prudēter Homerus, (vtar autem Horatij verbis)

eloquia.
 Qui mores hominum multorum vidit, & vrbes. Sed adiūgenda est omnium rerum condimentum, & ornamentum eloquentia; quæ dici non potest, quantū in hominum animis dominetur, flectens illos, & ducens quo vult, & vnde vult deducens. Non enim semper vi, aut minis vtendum est, sed ratione, & suasionē frequentius. Nec vlla vis est ad imperandum melior, & præstantior, quam copiose loquens sapientia: quæ magni viri ad res gerēdas semper vsi fuerunt. Vides vt Homeri duces in concione versentur? nec Martem modo, verum etiam Musas colant, quæ reges immortales, & venerādos efficiunt? Linguarumq; peritia, quæ immensum decus attulit Mitridati, agendis rebus, populisq; regendis perquā necessaria videtur. Neq; vero sum tam amens, vt re-

gem his omnibus doctrinis occupatum velim: Sed quod illi à rep. supereſt otium, nihil de opera publica detrahēdo, in his ſtudijs ita impēdat, vt optima vite præcepta, & exempla, tāquam apis, ex omnibus delibet; quibus ad bene viuendum, & ad remp. recte adminiſtrandum informetur. Omnis enim labor, & ſtudium reip. debetur: Studiorumq; finis nō in quadam inani rerum contemplatione ponendus, ſed ad actionem (vt docet Plato) referendus eſt.

Quod male ſentiunt, qui doctrinarum cognitionem regi negant eſſe neceſſariā.

CAP. X.

Hic vereor ne quis mihi obijciat non minus homo ſceleſtus, quàm imperitus, doctrinarum cognitionem regi minimè eſſe neceſſariam. Sed quid magis neceſſarium eſt ei, qui alios regit, quàm magnarum, & multarum rerum ſcientia? Cui Chilon vnus è ſeptem ſapientibus ſentit omnia ſumma, & ima, mortalia, & immortalia, humana, & diuina eſſe animo concipienda: quem videlicet vnum omnibus providere, ſapereq; oporteat. Proſectorudis princeps, & ignarus acie mentis, velut oculorū viſu orbatuſ, in mille errorum vias abducitur. Primum doctrinā prudentiam gignit: atq; vt experientia ſenes, ſic eruditi homines ſunt ipſa rerum ſcientia providentes. Deinde nullus alius eſt animi cibus, quàm cognitio: cui na-

zuralis quædam insita est veri semper videndi cupiditas. Postremo nulla delectatio maior ea dici, aut cogitari potest, quæ ex eruditione percipitur, utpote conueniens, & apta humanæ naturæ. Nam veritatis inquisitio proprium est animi opus, atque perfectio. Ad hæc, studijs literarum nullum est ornamentum pulchrius in secundis rebus, neque in aduersis commodius perfugium. Aut quid obsecro dignius claro viro, & reip. principi esse potest, quàm rerum verarum, & honestarum intelligentia? Et decorum ne magis est animos in turpi otio languere, quam bonarum rerum studijs, & disputationibus acui? An cõuiuium parare, voluptatum illecebras, & lenocinia callere, hoc dumtaxat necessarium esse putant? & ignorare quæ clari viri egerint, quibus rebus animus ad virtutem excitetur, ut à vero falsum, & ab honesto turpe discernatur, hoc prudentiæ, hoc laudi ducunt? Bellam profecto prudentiam, vel insipientem potius sapientiam. Ego sic existimo, hominem indoctum non dicam à statuis, & truncis, ut plerique docti viri loquuntur, sed à belluis nihilo pene differre: cuius animus, quo ab illis maximè distamus, ignorantie tenebris obductus quàm minimè apparet. Verùm equidem arbitror eos non hæc sentire, quæ loquuntur, sed velle ignorantiam suam tegere simulatione prudentiæ. Atqui Alexander ille magnus Aristotelem obseruat, & eruditos viros admiratur: quorum gratia non modo

ciuitati-

lumine inducitur
simile est tru-
co.

ciuitatibus parcit, sed etiam deiectas vrbes in integrum restituit. Pericles Anaxagoræ institutis quantam laudem, & dignitatem assequutus est? Quantam Epaminondas philosophiæ studijs? qui Lacedæmonios vniuersæ Græciæ imperantes solus penè oppressit! Scipio Panætium, & Polybium comites habet doctissimos viros. Cæsar liberalium artium doctores ciuitate donat. Augustus vel in maximis, difficilimisque rebus legisse, scripssisse, declamasse fertur. Vides vt inter Virgilium, & Horatium deambulet? Vides vt Ario philosopho tot, & tantos honores conferat, vt plures ille, & maiores optare non possit? Quid Adrianum? quid Iulianum Imperatores? Quid Alphonsum Neapolitanorum regem? quid longè ante horum ætates Solonem, Architam, Pittacum referam, in litteris non minus, quàm in publicis rebus eruditissimos homines? & haud scio quo pacto factum sit, vt iisdem temporibus summi Imperatores, & principes viri extiterint, quibus homines aliqui doctrina claruerint. Longum esset omnes recensere, qui aut literarum studijs, aut literatorum hominum consuetudine delectati, præclarisq; vite præceptis, & doctrinis imbuti, & exculti magnam laudem, & gloriam consequuti fuerunt. Quod propter Philippus rex Macedonum Alexandrum filium hortabatur, vt Aristotele philosopho vteretur: ne multa eiusmodi ageret, quæ se fecisse iam poenitebat. Et Dionysius exulans

Corintha

Philippi regis
adhortatio.

Corinthi obiectante quodam consuetudinem Platonis, An parum, inquit, utilitatis cepisse tibi videmur; qui hoc animo fortunæ mutationem sustinemus? Nunc contra eos intueri, qui aut doctrinas, aut consuetudinem doctorum hominum neglexerunt, quàm fuerint impudentes, pertinaces, peruersi, barbari, rudes, hebetes, ignaui, desides, inertes, otiosi, gula, ventri, solisque voluptatibus mancipati. Esto, reip. negotijs occupati ad studia doctrinarum mentem applicare non possint; tamen ipsa doctorum hominum familiaritas non dicam utilis, sed omnino illis necessaria est, à quibus vera, et iusta cognoscant. Quodnam igitur regi maius vitæ ornamentum erit, quàm rerum cognitio? & ciuitati res utilior, quàm eruditio regis, atque scientia? At certè procures isti saltem illustrandi nominis sui gratia doctissimorum hominum scriptis illos obseruare deberent: qui tanta laudis ambitione, & gloriæ cupiditate deflagrant. Quod à Dionysio iuniore factum videmus: qui dictitabat se multos alere bonarum, et liberalium artium doctores, non quod illorum doctrinam suspiceret, sed quia per illos ipse alijs admirationem sui afferre putaret. Atque Antigonus secundi Demetrii filius Zenone Citieo philosopho mortuo, quem vehementer diligebat, theatrum gestorum suorum querebatur esse sublatum. Rite quæ Lacedæmoniorum reges ante pugnam Musis sacrificabant, ut (quemadmodum Archidami filius Eudemonidas rogatus respondit) rebus præclare gestis præ-

Antigoni dictum.

præclare quoque orationes contingerent. Nec inuentus est vnquam vllus bonus Imperator, qui (vt est apud Archilochū) aut opera Martis, aut Musarum dona contempserit.

De Ciuili Scientia.

CAP. XI.

SED ne pluribus in re manifesta disputemus, potest ne quis rectè imperare, qui Imperatoris artem non teneat? aut nauem gubernare, qui nauigandi rationem non habeat? nec remp. bene potest administrare, in quo non insit ratio quædam, & prudentia reip. gerenda. Veli terra (inquit Ecclesiastes) cuius rex puer est: qui ciuilis discipline ignarus impetu quodam animi, & perturbatione, non ratione, & consilio ducitur. Atqui ciuilis scientia ex multarum rerum cognitione, & experientia comparatur. quâquam ipsa natura, & ingenium magnam vim affert ad regendum. Versatur autem hæc facultas prouidendo, & iudicando circa gubernacula ciuitatis communem vtilitatem, & felicitatem tuens: quarum gratia reliquis artibus tanquam ministris ipsa tanquam architectonica vtitur. Eius verò præcipuum opus est, leges condere, conditasque seruare. Quare ciuium commodis, & vtilitatibus prospiciens ciuilis prouidentia nominatur, & scientia, & sapientia, et regia virtus. Quam sapientiam Plato ait non vtilē modò

ciuilis scientia.

modò, verùm etiã necessariã principatui non aliter
 esse, quàm materie formã. Ideoq; resp. beatas fore
 existimauit, quas sapiētes homines regerēt. Nã Im-
 perij vim, et dominatus nihil equè moderatur, et fræ-
 nat, ac sapientia. Sapiētia autē caput est, populi mo-
 res, et ingenia cognoscere. Nã qui sunt durioris cer-
 uicis, quales barbaræ nationes, eos grauiore imperio
 regere oportet: qui verò potius comitate, quàm seue-
 ritate reguntur, mansuetē, et benigne tractādi sunt.
 Quæ hominū ingenia pro natura loci, & celi, vitæ
 quoq; ratione, & consuetudine dissimilia videmus.
 Athenienses ad irā, & misericordiã faciles: Cartha-
 ginenses tristes, pertinaces, & duri: Romani graues,
 benigni, patriæ amantes, honorum, et gloriæ cupidi.
Etenim morū ignoratio, eorum, quibus cum agimus,
sapē nos opinione, inceptisq; frustratur. Itaq; vidē-
 tur ob dissimilē populi naturā, & consuetudinē Ly-
 curgus fortitudinem magis, Numa iustitiam coluisse
 dissimili studio. Atque ille optimum factu existima-
 uit, otiosam urbem opere assiduo, & labore fatiga-
 re: hic ab armis ad otium reuocare, & furentem
 populi animum iustitia, & religione comprimere.
 Igitur Lycurgus dissolutam Spartam intendit; inten-
 sam Romam Numa remisit. Atq; vt in intensione,
 & remissione ciuiliū actionum rex citharistam
 imitatur: sic in temperato vitæ modo, & ordine me-
 dicum: qui leuia leuiter curat, vltima verò per fer-
 rū, hoc est, virgis, et securi pariter pro re vti. Sed eo
 quidem

Sapientij caput
 populi moris
 nosse.

quidem gravior, & optabilior medicus est, quo molliori brachio medetur: quiq; in variis, & diuturnis morbis interdū voluptates quasdam callidè, & tutè concedit; interdum quoq; secationes, & exustiones accuratè admonet. Optimū autem consiliū, maximeq; desiderandū, et à Scipione probatū, tempore securitatem emere. Præterea domitores equorū imitetur; ut præmiorum spe, & suppliciorū metu quasi franis languentem populum excitet, exultantemq; coërceat. Sanè populus, ut pote bellua multorū capitū, multiplici (ut ait Sophocles) frano indiget. Atq; ut equestris artis est mansuetum, & obsequentem equum præstare; sic regiae disciplinae munus, obediētes, & modestos populos reddere, bono tamē modo, & benigne, non cogendo semper, sed interdum suadendo, monendo, arguendo, nec omnem suspicionem persequendo, sed quibusdam etiā leuioribus in rebus conuiuendo, aut rem præsertim in ancipite, et periculoso tempore differendo: et arrogantiam omnem, et iniquitatem coërcendo, et puniendo, clementer afflictos supplicesq; suscipiet. Hæ videlicet sunt ciuiles artes.

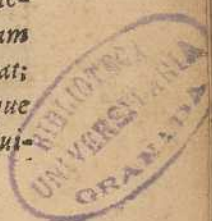
Pacique imponere morem,

Parcere subiectis, & debellare superbos.

Præstat autem in regēdo Solem ipsum imitari moderatorem luminum reliquorum; qui supremi cæli, quod primum mobile appellant, conuersionibus obsequutus; quia sine altero contrario motu rerum natura consistere non posset, ipse leniter obliquo circulo

circulo contranitens nouam quandam rationem init,
 quæ ex temperata calorū conuerſione procreationem rerum, & conſeruationem tueatur. Hic calorū eſt ille concentus ex diſſimilibus motibus effectus, quem nullius vnquam aures perceperunt, ſolū animus, intelligentia quæ comprehendit. Eodem modo ſtatus ciuitatis ex comitatis, & ſeueritatis temperatione conſiſtit. Nam alioqui triſtis, & acerba ſeueritas, vt indulgens, & ad populi gratiam accommodata facilitas, ſine alterius temperamento, graui labe, & calamitate ciuitates affecit. Cato ſi de ſeueritate ſua paululum deceſſiſſet, & aliquibus humanitatis condimentis reip. vulnera mitigaviſſet, non ſanè illa tantam ruinam perpeſſa fuiſſet. Alcibiades nullam ſeueritatem aſpergens, populum Athenienſem facilitate corrumpit. Quanquam pro locorum, temporum, perſonarum diſcrimine quandoque ſeueritate magis vtendum, quandoque facilitate, prout prudens ratio præſcripſerit. Ideoque tutelare numen Hermionem ob temperatam cum benignitate ſeueritatem Poëtæ Martis, & Veneris filiam eſſe conſinxerunt. Et ſummus ille mundi gubernator Deus non tam vi, quam arte quadam, quæ lenit parendi neceſſitatem, vniuerſitatem rerum moderatur, & regit. Vnde Solon aiebat, Populum tum optimè obedire, cum nec ſolutus nimis, & liber eſt, nec ſeruile in modum depreſſus. Nam alioqui difficilis ad obediendum, ad repugnandum pertinax fit regis aſpe-
 ritate,

ritate, licentiaque deterior. Hoc quidem pacto laudabiliter in regno democratia constituitur; cum in illud quicquid laudabile est aliarum rerump. transfertur: cum colitur multitudo popularis, res ciuiles iuste administrantur; in bellicis rebus ars militaris, in periculis consilium adest; postremo omnia regie, hoc est, præstantissime geruntur. Illa etiam sunt ingentis prudentiæ, & ciuilis disciplinæ præcipua munia, futuris prospicere, nequid desit videre, fouere virtutes, vitia corrigere, contentiones euellere, rerum honestarum emulationem disseminare, erumpentes seditiones extinguere, dissimilitudinem morum, indignam honorum inæqualitatem, inuidiam, arrogantiam, metum, aliorum contemptionem, magistratum negligentiam, atque recordiam tollere; denique, tanta charitate omnia inter se deuincire, vt nulla re aduersa dissolui, & labefactari possint. Hoc quia Numæ defuit, eius instituta breui tempore steterunt. Quæ autem leges præscribendæ, qui mores inducendi, quæ præmia, quæ supplicia proponenda, quo demum pacto resp. instituenda sit; non est nostri operis institutum: qui solum hoc docere instituimus, nimirum quibus studijs, artibus, moribus, virtutibus rex institutus, & ornatus esse debet, vt remp. prudenter, sapienterq; administret. Cæterum hæc ciuilis prudentia humano ingenio, & arte percipi non potest: nam omnem humani animi solertiam, & vim superat; sed diuini quodam numinis afflatu indiget. Ideoque

ciuilem scientiam Plato vaticinium vocat, utpote diuinitus infusam: et sceptrum, quod Minoi ab Ioue collatum Hesiodus scribit, nihil aliud esse putat, quàm Iouis doctrinam, qua Cretam diuina quadam ratione gubernauit. quem ob id Homerus ὄαρις ἦν, hoc est (Platone interprete) Iouis familiarem, atque discipulum vocat. Et Achatem Aeneæ, quem antè curam interpretati sumus, alij bonum, & diuinum Geniū esse volunt; qui præstantibus quibusdam hominibus est præsens, ab illisque solis conspicitur; ut de suo prædicantem sæpe multa Socratem legimus. Quid plura? Salomonis illa regendarum ciuitatum sapientia, quam à Deo optauit, & præ cæteris rebus elegit, quamque omnes gentes, & nationes, præsertimque Regina Saba admirata est, non fuit è celo infusa? Igitur Platonis voce ita rem omnem concludo, Pacatam fore, & tranquillam ciuitatem, si diuina quadam sorte philosophico animo regia potestas tribuatur; quæ virtutem vitij vitætricem, & contra libidinem superiorem constituat.

De Imperio sui ipsius,

CAP. XII.

AT quantam superbiam, arrogantiam, insolentiam, & temeritatem sonat vox illa Caligulæ, Memento omnia mihi, & in omnes licere! Porro vitiositas celerem nacta cursum ex potestate quibus

supba vox
caligulæ.

bus suis stimulus perturbationum concitat animum;
 & molestiam libidini adiungens, veluti furentem
 illum huc, & illuc exagitat. Equidem ut vitium
 vasis arguit infusus liquor, si distillet; sic animus vi-
 tiosus, potentiam non ferens, cupiditatibus effluit.
 Necesse est autem eum esse rectum virum, qui alios
 regit. Nam ut prauam ad regulam si res dirigatur,
 distorta fiunt; sic rex prius seipsum recte instituat,
 ut inde, veluti regula, suis moribus aliorum vitam
 metiatur. Non enim alijs bene potest imperare, qui
 rationi prius obtemperare non didicerit. Sanè ma-
 gnus ille mundi fabricator Deus, in ipsa hominis fa-
 bricatione, tot, tantasque vires, atque adeo varias,
 & multiplices permiscuit, ut homo ipsa hydria mō-
 strosior sit, tot, & tanta perturbationum capita at-
 tollens, atque insolentius semper exultans. Insunt
 enim ira, & cupiditatis incredibiles motus: qui
 rationi non obtemperantes animi iudicium peruer-
 tunt, illumque impellunt ad libidinem, & turpitu-
 dinem, ad metum, & anxietatem, ad vim infe-
 rendam, & ultionem; & quicquid est in homi-
 ne veritatis lumen, id omne tenebris offun-
 dunt. Hic est in homine popularis ille status, qui
 diuersis studijs, & appetitionibus in partes mil-
 le distrahitur. At si regina ratio dominetur,
 & praesit, & motus animi appetentes regat,
 & obediētes sibi efficiat, tum vnius domi-
 natu tranquillè omnia tenebuntur. quo nihil

ratio regina

homini melius, & optabilius esse potest. Nam ratio tanquam valetudinis custos, obseruans quæ prodessent, aut obesse, noxia remouet, & vtilia relinquit. Ipsa est omnium (vt ait Pindarus) regina, non in marmoribus incisa, sed in animis insita lex: quæ iubens facienda, & contraria prohibens, cuncta honestatis regula definit. Quam, mali reges, & cupiditatibus seruientes, nolunt ducem admittere, ne, ea principe, voluptates spernere, atque honestati seruire cogantur. Hoc Pythium oraculum est, & responsum Cræso datum, vt se ipsum cognosceret: non inquam imperij sui gloriam, & amplitudinem, sed vitæ magistræ, & dominam rationem, quæ perturbationes animi sedaret, ac potentie magnitudinem, tumoremque reprimeret. Neque minus regium esse docet Poëta, appetitus coercere, quàm populus dominari.

Latius regnes auidum domando
 Spiritum, quàm si Libyam remotis
 Gadibus iungas, & vterque Pœnus
 Seruiat vni.

Et Agesilaus gloriabatur, quòd sibi magis, quàm aliis imperare didicisset. Et Cato senior pessimum imperatorem aiebat, qui sibi imperare non posset. Alexander etiam ille magnus honestius, & gloriosius seipsum vincere, quàm hostes, putabat. Qui autem fieri potest, vt qui vitæ suæ clauum tenere nesciat, tractet gubernacula ciuitatum: & constantiam,

tiâ et æqualitatē seruet is, qui diuersis perturbationibus afficitur: & aliorum mores componat, qui à se ipso dissentit? Profecto qui vitam suam, & mores virtute conformat, is ratione cuncta perpendit, non minus seipsum erubescens, quàm alios. Sed quem felicitatis opinio corrumpit, is difficilis alijs, & morosus, sibi semper inæqualis, & inconstans, dum omnia licere sibi arbitratur, nihil facit, quod honestum, & laudabile sit. Patet igitur non posse eum alios continere, qui se ipsum non continet, nec alijs imperare, qui libidini, auaritiæ, voluptatibus parere nō desierit.

Qualis est rex, tales solent esse reliqui ciues. CAP. XIII.

QVIS autem non turpe ducat, Regem, à quo ciues iustitiæ, temperantiæ, pudoris, continentie petūt exempla, in auaritiæ, & libidinis crimine comprehend: nec aliorum ora vereri, ne id faciat, quod non decet, qui alijs pudori esse debet? Cuius mores, & vitam ita reliqui imitantur, ut eius exemplo vel maxime inueteratos mores, & opiniones facillime immutent. Licetque videre eorum, qui præsumunt, viuendi rationem, si mutetur, statim in populo sequi. Tanta vis est regie dignitatis in hominum animis, ut bene Plato, Quales, dixerit, in rep. principes sunt, tales solent esse reliqui ciues. Nam quos honore, glo-

ria, dignitate amplificatos vident, horum sibi mores effingunt, nec quicquam aliud sequendū putant, nisi quod principes ipsi probauerint. Recteq; Poëta ille,
Componitur orbis

Regis ad exemplar. Et Sophocles,

Πόλις γάρ ἐστι πῶτε τῶν ἡγουμένων.

Et Ecclesiastes, Qualis rector est ciuitatis, tales habitantes in ea. Vides igitur quanti momenti sint regnantium mores, qui soli corrumpere, & corrigere ciuitates possunt? Neque si peccent ipsi, hoc solū mali est, quod peccent, sed etiam alios corrumpunt: vt contra vite sue descriptione aliorum mores, & consuetudinem corrigunt. Sic virtutes, & vitia, quæ animo conceperunt, in ciuitatem infundunt; plus-que obsunt, vel prosunt exemplis, quàm peccatis nocent, aut proficiunt rectè factis. Nec est quod turpitudinem vllam, aut vitium simulatione aliqua tegant. Nam populus in regem, tanquam in edito loco positum, & in clarissima luce versantem oculos coniiciens, omnia curiosè, & diligenter inquirat, quid agat, quid dicat, quæ admodū viuatur, et in illius animū quasi per rimulas inspicit. Quin ipsi parietes, ita me Deus amet, loqui, & omnes voces, actiones, mores principum edicere, & arcana proferre, & diulgare videntur; vt nullum neque dictum, neque factum illorum diutius latere possit. & quod grauius est, vniuersi minima quæque illorum errata studiosè animaduertunt. Cimoni Athenienses vinum,
Scipio-

Scipioni somnolentiam Romani obiecerunt; & Pōpeius, quòd digito caput scalperet, ab inuidis mordebatur. Quod si omnes vitiorum nota penitus elui non possunt; at verrucæ prominentes in facie & macule turpes deleantur, quibus intuentium aspectus grauius offendi possit. Verum tamen qui de rep. bene mereri volunt, non popularem auram aucupantur, sed ita mores suos, & vitam instituant, vt non inde laudem vllam, vel admirationem petant, sed alios ad virtutem iuuent. Tunc autē se profecisse intelligent; cū iustitiam, fortitudinem, continentiam publicè coli, & exerceri cognouerint.

De Moribus Regis.

CAP. XIII.

QVONIAM verò dicimus Regem bene moratum esse debere, quid mores significant, declarandum est. Mores voco naturales quasdam animi affectiones: quæ licet ex se, quoniam voluntariæ nō sunt, laude, & vituperatione careant; tamen illarum aliqua vi sua laudatur, vel reprehenduntur, cum habēt aliquā virtutis, aut vitij significationem: quanquā ē consuetudine vires capiūt, & cōtrario sepe vsu mutantur. Quæ animi affectiones vitæ formam effingere videntur: & talis est cuiusque vitæ modus, vt illius affectus est animus. Volumus autem regios mores ob reuerentiam graues, sed facilitate conditos,

grauitas sit
humanita-
te condita.

qua hominum studia complectatur, & teneat. Nā sine humanitate grauitas acerbitatem imitatur; humanitas verò parit sine grauitate contemptum. Et scitè Lacon ille Cleomenes Anaxandridæ dicente quodam, bonum regem omnino mitem, & comem esse debere, Dum in contemptum, respondit, non veniat. Atqui regi hæc duo maxime proposita sunt, vt obseruetur, & ametur à suis. Nam vt grauitatis personam diuinitus impositam sustinet, habet venerationem iustam; vt verò natura similis est his, quibus præest, atq; etiā subiectus Deo, māsuētinem habere, retinere humanitatem, facilitatem, & benignitatem exercere debet, nec se ita attollere, vt humanum fastigium excedat, nec demittere, vt despicatur. hoc dignitatem, & auctoritatem minuit; illud cum hominibus, tum maxime Deo est odiosum. Ac nulla res fastidium æque affert, vt insolentia: è qua nascitur arrogantia; cuius comes est solitudo: ex arrogantia odium; quo nihil esse potest homini, præsertim principi viro detestabilius. At verò iugum seruitutis populi equiore animo perferunt sub mansueto principe, & humano, quoniam humanitate facilius ducimur, quàm vi: si non libertas potius, quàm seruitus appellanda est, boni principis obedire, et parère voluntati. Sed mali principes imitari mihi videntur malos fectores; qui, vt tum illi existimant Colossos artificiose fieri, cum diductis cruribus, distentisque tibijs finguntur: sic ipsi non vitæ institutis, sed

contracto supercilio, toruis oculis, horribili aspectu, acerba voce, minacibus verbis, & asperis moribus reuerentiam captare enituntur: intus verò animus male informatus, & falsis opinionibus deceptus, vitiisque corruptus est, non aliter quàm Colossi toti intus ferro, plumbo, terra, cemento pleni sunt. Sed hoc melius in Colossis, quòd non facile dimouentur; hi nullam vitæ seruant constantiam, & firmitatem. Barbaris principibus, & tyrannis elationem animi, & tyrannicum spiritum relinquamus; qui virtutis expertes, & vera dignitate nudati ad simulationem descendunt, nunc sese abdendo, nunc cum ostentatione quadam prodeundo. Boni autem reges obseruantiam petunt institutis vitæ, & eos, quibus præsent, morigeros, & obsequentes reddunt moderatione animi, & constantia; nec terribiles sunt, quia graues, aut molesti sed quia multo alijs excellent ingenio, & virtute. Nec me fugit esse quosdam viros, sine contumacia graues, sed qui nihil vnquam de sua seueritate remittant; qualis fuit Cato, & Phocion: verum hi admirationem quidem singularem asserunt, fructum verò parem non assequuntur. quemadmodum intempestiua poma, & edita extra naturæ legem non tam comedere, quàm demirari solemus. At humanitatis dulcedo (ut inquit Valerius) etiam ingenia Barbarorum penetrat. Nam ad humanitatem, & facilitatem potius, quàm ad morum asperitatem nati sumus. Non largitio, non

ambitus ad amandum alliciūt; infida est enim omnis corruptela; sed oratio blanda, sermo mitis, morum facilitas, fides, & integritas. His vere aureis vinculis equo, & lubente animo constringi sustinemus. Nec immerito Cyri, & Artaxerxis mater dictitabat regum verba byssina esse debere, hoc est, suauia, & iucunda. Vltro sese offerat venientibus, fugiat in compellando difficultatem, asperitatem in congressu, sit benignus in audiendo, petentibus comiter, humaneque respondeat; atque, omni tumore depresso, summa facilitate loqui sit, & audire paratus. Nam qui difficilem se præbet accedentibus, non magnanimum se regem, non optimum gubernatorem declarat, sed deridentis alios, aut contemnentis affert indicia. Philippus rex suis vehementer charus fuit ob facilitatem morum, qua omnes, qui se adibant, amplectebatur. Contrà odiosus Demetrius: in quem recte annus quædam cum eum rogasset, ut audiretur, illeque respondisset sibi otium non esse; alta voce proclamauit, Ne etiam regas? At quàm magnificè, & splendide Titus Vespasianus, qui humani generis delitiæ dictus est, non oportere quēquam aiebat à rege mestum discedere. Atque ut dux apum est sine aculeo, sic regem furoris expertem esse oportet. Quare iracundiam frenet; quæ mentem è sua sede disturbat. qua qui facile commouetur, teneat illud Athenodori philosophi præceptum, Augusto Cesari datum, ut iratus nihil dicat, vel agat, priusquam alphabetum secum

Dist^{us} annus
in Demetrii.

T. Vespasianus
dictus.

Athenodori
philosophi
præceptum.

secum recitet; ne ea committat, quorum deinde poenitentia crucietur. Iniurie, ac maledicta ferenda sunt; quorum perpeſſio nulli ſit obſutura. Nam reip. cauſa, & communis tranquillitatis, publicas, & alienas iniurias regem grauius vlciſci decet, & tanquã Deũ ciuium priuatas vindictas in ſe recipere, ſeruanda iuſtitie gratiã. Quæ facilis priuatarum iniuriarum perpeſſio in Cefare, & maledictorum in Antigono eſt laudata ſummopere. Quid autem magis humanum, quãmodia remittere, ſimultates deponere, in vlciſcendo natura leniſſimum eſſe? Credulitatem intellige temeritatis, et inſipientie comitem eſſe; nec maius ullũ ſtultitiæ argumentum ipſa credulitate. Habet, quippe veritas tot, tantasque latebras, & reſeſſus, vt à paucis conſpiciatur. Delatoribus fidem præſtare, quid aliud eſt, quã aditum aperire, quo omnium inimicitie ad te deferantur? Et Domitiani vox illa cum plauſu excepta eſt, Princeps, qui delatores non caſtigat, irritat. Veritatis cultorem, fraudis inimicum præſta: atque ita gere, vt maior fides verbis tuis quã aliorum iuriurando habeatur. Non dicam, ne reges fraudem faciant, ne dolos moliãtur, ne fallacijs delectentur, ne inuidi, & obtreſcatores, ne inuercundi, & impudentes ſint: quæ omnia ſunt odio, & vituperatione digna maiore, quo magis in his cernuntur, qui ſuorum morum exemplo ad virtutem alios excitare debent. Hæ ſunt, atque huiusmodi animi aſſeſſiones, quas natura ipſa commendat.

Credulitas
ſtultitiæ ſignum

76 IO. ANTONII VIPERANI
De Virtutibus Regis,

CAP. XV.

QVAE animi affectiones si ratione perficiantur, et constantes fiant, erunt per se ipse laudabiles, & virtutum nomina sortientur: è quibus honestæ voluntates, & omnes rectæ actiones proficiuntur. quarum tractatio philosophorum propria est: nos breuiter eas attingemus, quas regi maximè necessarias esse ducimus. Atque adest primo pietas, & religio, virtutum omnium, & regni fundamentū, Deo pariter, & hominibus grata. Nam qui pura, casta, & incorrupta mente numen diuinum colit, is Deo arcana quadam sanctitate coniungitur. Nec vlla re magis populi reuerentia, et fides captatur, quàm religione. Siquidem hominem religiosum quasi Deo charum, & familiarem suspicimus: nec suspicamur aduersi quicquam illi posse contingere, quem caeleste numen tuetur, & protegit. Adeoque Alexander superstitionem quoque laudare solebat; quòd facile per illam & commodè in hominum animos illabi posset. Et quamam alia ratione urbium, legumue conditores homines in vnā societatem conuocarunt, illisque leges imposuerunt, quàm cultu, & religione Deorum? Nam (vt Varro sentit) nulla re populus æque ac concepto aliquo diuini numinis metu legibus se submittit. Atque hoc primum legis latorum studium Plato scribit esse debere; vt sancto & diuino cultu

virtutes re-
gis pietas et
religio.

cultu ciues pios, et iustos efficiat: quoniã is, qui pietatem colit, iustitiam violare non potest. Sed cauendum est summo studio, ne qua religionum varietas obrep-
 pat, quæ ciuitatem maxime turbat, diuersisq; curis hominum animos, & remp. dissipat. Verum esse religionem vnã sanctam, & veram, quam tuetur Ecclesia Christiana, luce clarius est. Iam verò intue-
 re Dauidem regium religionis exemplum, vt prouideat Dominum in conspectu suo semper, nec vlla re commoueatur, nec presente numine diuino hostes, nec castra, nec acies, nec mortem, nec ipsa denique inferna pertimescat. In tuto profecto is est, qui in tutelam Dei pio cultu, & sanctimonia peruenit. Pietatem sequi debet rerum agendarum regula prudentia, dux *prudencia.*
 & princeps virtutum reliquarum. Dico autem prudentiam non ciuilem, quæ à regendis, & conseruandis hominum coetibus est antè ciuilis appellata sci-
 tia, sed domesticam intelligo; qua dubijs rebus nostris consulimus, & tanquam regula, dicta omnia, & facta ad honestatis metam dirigimus. Finiturq; recta rerum agendarum ratio: quæ versatur in bonis deligendis, reijciendisq; contrarijs. Vnde Ciceroni dicta est à prouidendo prudentia. Hæc iubet ne quid inconsulto agatur; quoniam temeritatis, quæ iudicium præuertit, comes est poenitentia; & vbi consulueris, iubet ne moram vllam interponas. Etenim, qui oblatam occasionem, dum licet, non arripit; cum volet, idoneam opportunitatem non habebit. Hoc est }
 lente

lente (*ut dicitur*) festinare . Ob cuius virtutis præstantiam inter homines à natura regem, velut inter apes ducem, constitutum esse intelligimus, qui honesta, & vtilia melius videre possit, quàm ceteri : ut ipsius quoque lex naturæ insano regi administrationem reip. ademisse videatur. Constat autem prudentia tum ingenij solertia, & doctrina, tum vario negotiorum usu, & multis rerum experiencijs. Ianum Italiæ regem Poetæ bisfrontem ob prudentiam confinxerunt: quoniam rex (*ut Homeri verbis utar*) ἀμὰ πρὸς ὦν, καὶ ὀπίσσω, hoc est, præterita, & futura perspicere debet. Nam qui præteritis futura connectit, is rectè præsentia administrat. Quod propter Pythagoras monebat, duorum præcipuè temporum, matutini videlicet, et vespertini, curam esse gerendam. quæ res prudentiam efficit. Sunt autem duo præsertim vitia fugienda, prudentiæ vehemèter inimica, temeritas, & intemperantia: veluti Homerus Palladem Marti, & Veneri semper aduersantem inducit; quoniam furor mentem erroribus implicat, Venus animi vires debilitat. Idcirco Græci temperantiam à mètis custodia τοφρωσύνην appellauerunt. Iam regie dignitatis decus est fortitudo, animi magnitudo, gravitas, patientia, rerum humanarum despicientia. Hac sunt illa Vulcania arma, quibus Achilles, & Aeneas hostes, nos omnem fortunæ temeritatem, atque impetum superamus. Enimuero eius vitam, quæ in elato loco, & aperto sita est, multis for-

tunæ

tun. etelis propositā cernimus: quā qui extimescit, an-
 gusti, & parui animi est. Excelsus autē, & robustus
 animus in utramq; fortunā paratus, quod gravitatis
 maxime propriū est, neq; secundis rebus effertur, neq;
 aduersis deicitur. Sēper autē pugnare debet pro
 equitate; et si honestas iusserit, etiā mortē nō sui mo-
 do gratia, verū etiā pro suorū salute oppetere nō du-
 bitabit. In qua cōtēnenda, quia omniū malorū gra-
 uissimū est, prācipua esse dicitur fortitudinis laus. Ma-
 gnitudo animi nihil sordidi vel probat, vel patitur.
 Magnanimus autē is est, qui nō maiora audet, quā
 vires possint suslinere. Tolerātia prāsentiū malorū
 est patiētia, fouetq; animi robur, ne aut opprimatur
 magnitudine malorū, aut assiduitate perfringatur. Po-
 stremo omnia humana cōtēnere, et in seipso omnes
 vite rationes habere, nō autem pendere extrinsecus;
 hāc fortitudinis comes est virtus, vel (vt melius di-
 cam) perfectio. At verō tēperantia prudentie custos,
 pudoris comes, libidinum inimica, voluptatū est mo-
 deratio. Hac nos ipsos superam⁹, hac cupiditates ra-
 tioni tēperātes reddimus. Quid autem est turpius, aut
 iniquius intemperato rege? Certe intēperātia, quia id
 violat, quod hominibus maxime charū, et sanctū est,
 vrbes sepius euertit, quā inimicorū arma. Troianū
 illud bellū à poētis adeo decātātū, & Grācorū perni-
 ciosissimā dissensionē nō ne vna libido disseminauit?
 Qui vero se temperantem gerit, cū vti contumelia
 possit, hunc omnes suspiciunt, & admiran⁹.

Nec

constitia.

Nec quisquam est tam impudens, qui ab eo rem improbam petere audeat, quem temperatum, & in omni se libidini continentem agnoscit. Geret autem se temperantem, si in laboribus seipsum exerceat, nec ab eo, quod honestum est quibuscunque stimulis voluptatum abducatur. Quid de constantia vitæ loquar; quæ in omnibus dictis, & factis inesse debet! sine qua nulla virtus esse potest, nulla laus? Omnis enim turpitudine, contemptio, & ignominia, ab inconstantia proficiscitur.

De Virtutibus in communione vitæ
positis, CAP. XVI.

iustitia.

ET quanquam omnes virtutes Regis ad usum communis societatis accommodantur; è quibus nimirum omnes fructum, voluptatemque percipiunt; quædam tamen in privatis actionibus melius cernuntur, quæcunque ad propriam cuiusque vitæ institutionem pertinent; quædam in administratione reip. & in communione quadam vitæ magis versantur. Quarum præstantissima est iustitia, quæ consociationem humanam æquo iure tuetur: quamque æquitas, clementia, liberalitas, quæque sunt generis eiusdem, commitantur. Est autem iustitia suum cuique tribuens virtus, qua efficitur, ut suo quisque iure fruatur. Huius rei gratia civitates institutæ, sancitæ leges, creati magistratus. In hanc quasi metam omnes conatus,

natus, studia, actiones eorum, qui remp. administrant, conferenda sunt. Hoc ciuitatis est firmissimū fundamentū, hoc bene iactum esse oportet, hoc rite corroboratū, ne corruant, quæ superstruxeris. Tantaque iustitiæ vis est, ut scelerati homines non possint absque vlla eius particula inter se viuere. Quid, quod non à fortitudine aut temperantia, sed à iustitia viri boni nominantur? Ipsa est quæ aliorum seruiens honestati, vilitati, saluti, omnes virtutes, & perfectam vitæ rationem complectitur. Hinc est quod magistratus (ut dicitur) virum ostendit: quoniam in eo iustitiam seruare maximè oportet. Primum igitur videat ut quid alienum sit, quid suum quisque intelligat, & possideat; tum ne cui noceatur, neue in permutationibus rerum ex emptione, & venditione quisquam detrimentum capiat. Adhæc fontibus supplicia, facultates, dignitates, honores studiosis hominibus æquè partietur. Quæ res efficiet, ut communi vtilitati studiosè, & diligenter seruiatur. Hoc est ius suum unicuique tribuere, si mali poenas, boni digna premia consequantur. Et quia sine legibus, quæ tradunt viuendi normam, ciuium vita incerta esset; quoniam ignorarent, quæ fugere, quæ sequi deberent: sapienter eas præscribet, studiosissimeque seruabit. Quibus se ita sentiet addicatum, ut re confirmet, quod verbis imperauerit. Digna quidem vox est maiestate regnantis (aiunt Theodosius, et Valērianus Imperatores) legibus alligatū se principem profiteri;

adeo de authoritate iuris nostra dependet authoritas. Et re vera maius imperio est legibus submittere principatum, & oraculo presentis edicti alijs indicare, quod nobis licere non patimur. Licetque sit rex ipsa lege superior, quoniam illius est author, est tamen hoc inferior, quia ex illius praescripto vivere debet: quando lex nihil aliud est, quam recta ratio utilia imperans, prohibensque contraria. Et cum rebus data sit imperandi potestas, nobis parendi sit iniuncta necessitas; quid est aliud lex, quam (ut inquit Lycophron Sophista) pactum quoddam civium inter se cum rege convenientium? Sine qua quoniam rex praesse non potest, nec illa vim suam, & authoritatem retinere, nisi eius, qui imperat, probetur, & confirmetur exemplo; non gloriosum modo est principem suis legibus parere, verum etiam necessarium.

Zaleucus
sibi unum filio
alterum oculum
erui impa-
uit.

Quamobrem Zaleucus (quid enim multis exemplis opus est?) cum adulterij poenam sanxisset luminum orbitatem, atque in adulterio filius deprehensus fuisset, ne legis perfringeretur, aut imminueretur authoritas, unum oculum sibi erui, alterum filio imperavit. Præterea quid aliud rex est, quam lex quædam loquens? & lex nihil aliud est, quam rex quidam sanctus, & æternus sine ulla animi perturbatione honesta decernens, & vera diiudicās. Itaque Iustitia Hesiodo est virgo incorrupta, & veneranda: unde reges ἀδούριος vocauerunt. Et Ioui Fas ipsum assidere proditum est, non (ut perversè Anaxarchus

chus

chus Alexandro suadebat) quòd omnia, sed quòd iusta dumtaxat regi licerent. Aiuntque sine iustitia ne Iouem quidem ipsum posse regnare: Ipsa est iure sceptrum regium, quod hominibus ab Ioue traditum canit Homerus: ipsa est in ciuitate, vt sol in celo, pulcherrimum Dei simulachrum: ipsa denique mēsurā quaedam est rectē metiens quantum quisque regum præcellat. Ideoque prædicantibus regem Persarum magnum esse, Et quid, Agesilaus inquit, ille maior me est, nisi iustior sit? Huius virtutis comes, et socia est æquitas, quæ ex præscripto rationis ius definit, vbi leges silent, & ambiguitatem aliquam habent. Nam fieri nequit, vt leges vniuersas actiones, & ea omnia, quæ quamque actionem circumstant, verbis complectantur. Sæpe etiam verba legis in diuersas sententias deduci possunt. Et cū multe illæ sint, & rerum humanarum incerti euentus, aduersari quandoque inter se videntur. quod casu fieri, non de industria putandum est. In his igitur locis adhibenda est æquitas, sic dicta, quòd omnia reuocet ad æqualitatem: dicta etiam ob facilitatem bonitas. Nam in mitiorem partem iura interpretatur, & de summo illo iure, quod summa iniuria dicitur, multū remittit; Lesbiae regulæ assimilata, quæ facile in omnē partē flectebatur. Neque solum durioribus cedit, cū opus est, verum etiā resistit; vt ad æqualitatem omnia deducat. nec modo leuius punit, quàm leges præscribunt, sed interdū etiam pro re grauius.

Clemētia.

Hoc est legē in meliōrē partē interpretari. Id enim melius est quod rationi magis est cōsentaneū. At verò Clemētia, quæ lenis est in cōstituendis pœnis animaduersio, plus de iure, quàm æquitas remittit; principū peculiaris virtus, in quorum potestate, & arbitrio leges posita sunt. Est autem ea opus cū semper, tum præsertim in seuo, & ancipiti tempore, tū cū afflictis, abiectisque hominibus, maximè verò cum plus habet res imprudentiæ, quàm improbitatis, neque lenitas est ulli nocitura, nec alios ad peccandum inuitatura. Hec sanè vna virtus est heroica; quam in quo inesse sentimus, illum tanquam cælestem spiritum obseruamus, & colimus. Huius contraria est, vt honestatis vitium, crudelitas bestiarum, & tyrannorum propria. Illa in excelsō, & magno animo inest; hæc in abiectō, humili, & belluino pectore dominatur, humane naturæ maximè inimica. Qui autem in puniendo est clemens, humanus, & modestus, non potest non liberalis esse, non beneficijs homines afficere, non gratia ciues deuincire. Eadem est benignitas, & beneficentia: quæ conciliat sibi beneuolentiā aliorum, et ex inimicis amicos, ex alienis suos, ex infidis, fidos facit, in Alexandro singularis, & admirabilis: qui quò latiùs propagabat imperium, eò amplius liberalitatis terminos dilatabat. Est autem liberalitatis munus, vel opera, vel pecunia subuenire sine calliditate indigentibus: versaturque in dando, & referendo gratiam. Nunquam verò decet regem

ab alijs vinci liberalitate. Sed videndum, vt pro dignitate vnique tribuatur. Tum enim ad virtutem alij excitabuntur, cum intelligent benefacta non iacere, sed virtutibus sua premia dari. Mox caueat, ne cui obsit munificentia. Nam alterius bonis alterius ditare, contra equi, et honesti rationem est. Nec quæquam adeo ditet, cuius sit obsutura potentia. Postremo nec reip. damnoſa ſit, nec maior facultatibus liberalitas, ſed prudens, & moderata; ne pecunie in vſus minimè neceſſarios impèdantur. Intelligere autem bene regẽ oportet, adminiſtratore ſe eſſe reip. non dominum: tantumque ſua eſſe, quæ ipſi à rep. in vſum vitæ conſeſſa ſuerunt. Idem modus, eademque ratio in Magnificentia eſt ſeruanda: quæ circa maiores ſumptus, & apparatus verſatur, regem maxime decens ad celebre quoddam lumen, & maiestatem imperij. At vero vna peſtis eſt maxima, quæ liberalitatem inficit largitione, ambitio: quæ in epulis, ludis, venationibus ad captandam popularem quandam, & inanem auram pecunias profundit. Quorum quidem fructus non eſt profuſione, ſed honeſtate, & vtilitate finiendus. Alterum eſt, quod contra ſtat vitium, *Auaritia*, omnis iniuſtitie parens: quæ in admiratione diuitiarum occupata, nihil præclari fieri ſinit, atque ita hominũ mētes obſtringit, vt quid honeſtum, quid laudabile ſit, intueri non poſſint, maxima imperiorum labes. De ſeruanda verò fide, *fides.* fugienda perfidia, negligenda verſutia, atque his ſimilibus

libus quid opus est dicere? quæ omnem vitæ conso-
 ciationem, & communionem tollunt, vel in quouis
 homine digna reprehensione, & vituperatione non
 modica? Sed quid pluribus verbis opus est? ad phi-
 losophorum libros, qui plura. Neque enim proposi-
 tum est nobis omnem virtutem copiose persequi, sed
 eas breuiter attingere, quarum actione rex vitam
 suam, & ciuium mores ad bene, beateque viuendū
 informet. qui vt dignitate ceteris, sic etiam virtu-
 tibus debet antecellere.

De Beneuolentia, Amicitia, & Assen-
 tatione, C A P. XVII.

H A E C vna via est ad laudem, ad honorem, ad
 dignitatem; via, inquam, moderationis atq; virtu-
 tis. Cuius fama Indos, & Scythas, & ne auditu qui-
 dem vnquam cognitos populos Augustus in amici-
 tiam suam, & populi Ro. pellexit. Neque enim fie-
 ri potest, in quo facilitas morum, comitas, mansuetu-
 do, benignitas, liberalitas, clementia, equitas, conti-
 nentia insit, qui beneficijs sibi homines deuincit, qui
 benefacta extollit, qui letatur secundis aliorum re-
 bus, & tristatur aduersis; qui comes est, & socius in
 laboribus, in periculis adiutor, in malis consolator, in
 quo nulla turpitudinis macula, nulla auaritiæ suspitio,
 nulla crudelitatis insignia, nulla ingrati animi nota
 cernatur, vt non is colatur, & diligatur à suis, non
 probetur à sapientibus, non laudetur à bonis viris,

non

non omnibus charus, & iucundus sit Nam honores, qui à multitudine principibus habentur, viles, et leues puto, & metu magis, quàm ex animo tributos. Quoniam ubi fortunæ cursus immutari incipit; illius quoque studia commutantur. Vnus Demetrius exemplo satis esse poterit: quem Athenienses cum antea in numerum Deorum retulissent, ut in acie deuictus est, turpissime eiecerunt. Dum videri Dijs volunt, neque humanam conditionem meminerunt, sed aras, & templa affectant, & tonitrua Iouis, ac fulmina imitantur, & malunt inuicti, & potentis, quàm iusti, et continentis, cognomen habere; fiunt ipsis belluis inferiores. Non est quidem felix Deus solo vitæ spatio, sed quia virtutis est princeps; atque hoc est numen: timeturque à nobis, quia fortis, & potens est; quia verò bonus, clemens, & mitis, amatur. Quid autem regi melius? quid optabilius? quid aptius esse potest ad opes tenendas, ad tuendam dignitatem, ad conservandam salutem, quàm ob virtutem amari? Quid contra peius? quid detestabilius? quid iniquius, quàm timeri? Latrones montes, & saxa incolunt, & altissimis rupibus se, vitamque suam tuentur: Regis autem nequit ullum præsidium maius esse charitate, gratia, & benevolentia civium. Ista sunt adamantina vincula, non metus, non satellites, non arma: quæ licet illis molliora sint, sunt tamen ad perpetuitatem regni aptiora. Nam quæ fides, aut quæ fiducia esse potest, ubi nullus est amor?

aut quæ tuta vita, & secura voluptas cum sollicitudine, & timore? Declarant miserabiles tyrannorum exitus, quantum hominum odia valeant ad pestem. Nam qui ab omnibus timeri vult, omnes sibi contrarios, & infensos reddit. qui verò omnibus infestus est, in sui perniciem omnium animos coniungit. Absit metus, retineatur charitas; omnes te summo studio complectentur: non secus atque apes ducem suum vel intus sedentem, vel è cellis egredientem simul omnes comitantur, nec vlla vnquam iniussa discedit. Cyro, in acie confosso equo, ad defendendum eius salutem, omnes vno animo, et voce cōcurrerunt. Quid tum actum putas, si odissent? Atque iſdem Perſe hominem adunco naso diligunt, & pulchrum iudicāt; quoniam huiusmodi nasum Cyrus habuit. Agri-
gentini ceruleo colore, quòd eo Phalaris satellites vſi
essent, quenquam vti prohibuerunt. Canes quidem
nodis constringuntur, equi freno cōercentur; hominē
verò homini beneuolentiæ fides, et probitatis opinio
charum facit. Non arce, non stipatoribus, non satelli-
tibus indiget, non venena, non dolos, non gladios for-
midat, quem ciuium beneuolentia custodit. Neque in
parandis thesauris, & sub terra defodiendis sollici-
tus erit, qui in amantibus sui ciuibz opes omnes Cy-
ri exemplo collocauit. Sola igitur, & optima princi-
pis, & diuturnitatis custos est, ciuium ex virtute ge-
nerata beneuolentia, aureum, & cæleste sceptrum:
quam si demas, omni regem præsidio denudaueris.

Quam-

Quamobrem hominis beneuolentia, semper optimū regni fundamentum, firmissimumque propugnaculū Antigono visum est. Philippus etiam monentibus amicis, ut quas vrbes Graciæ deuinceret, presidijs muniret, Malo, inquit, diu benignus, quā diu dominus appellari. Et quanquam beneuolentia, & charitas omnium exoptanda est, præsertim eorum, quibus corporis salus, et custodia commendatur; nō omnium tamen expetenda est consuetudo: sed magna cura opus in deligendis amicis, ne minus digni, aut improbi, moribusue dissimiles familiaritate tibi socientur; verū boni, iucundi, & amantes tui. Cleomenes minus laudatur, quod capiens magistratū amicos omnes à se alienauerit, ne rem aliquam iniustam auderent: ac contra Solon amicorum culpa interdum malè audiuit; & Themistocles, quod ex amicorum cupiditate remp. frequenter administrauerit. Verū decet neque amicorum cupiditatibus remp. permittere, neque illorum operam excludere: qui tanquam animo prædita instrumenta sunt ad gubernandam remp. peropportuna; cū per nos via præstare nullo modo possimus. Sed eligendi sunt sapientes viri, quorum cum integritate vitæ copulata est solertia animi, & prudentia, multarumque rerum vsus longa ætate cōparatus; ut illorum consilijs & authoritati tutè innitaris. Agamemnon à Dijs optat decem Nestores: quorum prudentia breui Troiam excindendam putat. Et Helius Lampridius Alexandrū Severū omnium

imperatorum optimum idcirco fuisse inquit, quòd
 Vlpiani sapientissimi, & doctissimi viri consilijs v-
 teretur. Præstatque reip. multorum iudicio regem
 esse malum, quàm consiliarios, quoniam ipsi regis
 animum tractant. Quorum prudentia cum mens re-
 gis confirmetur, nec libertas loquendi diminuenda il-
 lis est, & vita facultatibus, honoribus, dignitatibus
 amplificanda. Neque verò se quisquam hominum
 ita sapientem putet, ut aliorum consilia parui pèdat:
 quando Iupiter aliorum Deorum mentem consulit,
 qui sapientissimus est, & μὴ δ' ἐὰν ἀφ' ὅντων εἰ δ' ὧς. et
 ipsam mentem humanam multa effugiunt. Præterea
 ducum amicitia diligenda est, qui ciuitatem armorū
 peritia, & virtute possunt defendere. Admittendi
 sunt etiam in familiaritatem illi, quorum honesta
 consuetudine delecteris: qui res secundas conuictu
 iucundiores efficiant, aduersas consolando leuiores.
 Nulla quidem vita sine amicitia esse potest: neque
 est vlla beatior, quàm bonorum fida, suauisque con-
 iunctio. Sed ut in eligendis amicis prudens, & cau-
 tus, sic in conseruandis moderatus, & constans esse
 debes: nec cuiusquam te studio ita astrictum osten-
 dere, quemadmodum Tiberius Cæsar Seriani, ut vel
 nimia cum aliquo familiaritate aliorum à te animos
 alienes, vel odium excites indignitate personæ. Cete-
 rum adhibenda cautio est, ne obrepat assentatio, pec-
 catorum adiutrix, regum peculiare, & perpetuum
 malum: qui dum ea, quæ faciunt, præclara videri

volunt ob ingenitum cuique amorem sui, adulari se facile sinunt; & dum tales se esse putant, ut iure laudandi sint, blanditijs irretiuntur. Quare adumbrata veritate multis vitijs implicantur. Adulatores sunt, qui in omnem se vultum, & figuram conuertunt, & Chamæleontis more omnes colores induunt. At veri amici, non ad voluptatem loquuntur, sed ad utilitatem honestatis, veritatisque cultores. Illi semper augent, quæ hi, quos adulant, magna esse volunt, & contraria deprimunt, isti non omnia laudant, quin etiam malefacta reprehendunt; nec assentatione benevolentiam, sed virtute conciliant. Illi adulando in suam utilitatem omnia conuertunt; isti amicorum commodis, & honestati prospiciunt. Proinde Plato aiebat nullum esse principi genus prædiorum maius, quam eorum, qui cauponari nescirent, coniunctionem. Is verò sui iuris esse desinit, qui assentatoribus aures patefacit. non enim rationem vitæ positam habet in recte factorum conscientia, sed suspensam ex illorum sermonibus; quorum blanditijs delectatur. Qua re quid dici potest, aut cogitari turpius, atque perniciosius? Facile autem animus languens, nec virtute corroboratus sibi assentitur, & aliorum adulatione corrumpitur.

De

De Magistratibus mandandis

CAP. XVIII.

QVANDO autem humanæ vitæ conditio ita
 fert, ut omnibus in rebus interesse non possis, neque
 omnia præ rerum varietate, & multitudine obire,
 aliorum te fidem, & operam tui muneris vicariam
 supponere oportet, quorum integritati fidas, & be-
 neuolentiæ. Equidem si per nos possemus omnia præ-
 stare, fortasse aliorum adiumenta non quæreremus:
 nunc autem quia humana fragilitas tantam molem
 non suffert, amicorum officijs opus est. Immo Deus
 ipse maximus cum possit, non tamen omnia per se a-
 git, sed natura tanquam ministra, & rerum causis
 quæ primam sequuntur, tanquam pedissequis ad con-
 seruandum vniuersitatis ordinem vititur. Quare
 Moysi ab Iethro dictum est, Prouide viros potentes,
 & timentes Deum; in quibus sit veritas, & qui ode-
 rint auaritiam; & constitue ex eis tribunos, & cen-
 turiones, & quinquagenarios, ac denarios, qui iudi-
 cent populum. Non autem eliges sorte, quibus ma-
 gistratus demandes; sed quos virtutis studiosos, &
 usu rerum peritos agnoueris. Neque enim, ut sors
 obtulit, ita nauis gubernacula cuique traduntur. Quã-
 obrem magnam curam, & diligentiam pones in
 cognoscendo, & eligendo sanos homines, et pruden-
 tes, qui publicis honoribus digni sint. Non venalem
 magi-

magistratum propones; ne quæstui resp. sit. Nam qui magistratum emit, ius pretio, non æquitate defuit. Habet enim quæstui remp. cogiturque ferre, qui vendit, sæpe multa peccata emptoris. Quod Severus ille Septimius execratus adeo est. Non præmij vice; simile hoc quippe est venditioni, & in suam utilitatem administrationem rerum transfert, qui præmio sibi deberi magistratum intelligit; non gratia, non affinitate, & cognatione aliqua illum conferes. Superbit enim plerunque insolentius, in quem ita confertur. Et sanè cuiusque commodo, & gratiæ communis utilitas, & salus anteponenda est, neque ad vnius utilitatem commoda reip. conuertenda sunt. Non improbis committes, ne se Themis obuelet: non humiles creabis, qui contemptui sint, quiq; aut potentie alicuius metu iniusti, aut ex animi imbecillitate insolentes euadant. Vnde illud,

Asperius nihil est humili, cum surgit in altum.

Non postremo egentibus imperia decernes; ut ne indigentia compulsi potius vite necessitati, quam reip. utilitati prospicere cogantur, & in auaritiæ pestem incidant reip. perniciosissimam. At forte inquires, si diuinibus imperia dederis, in alijs pecuniarum sitim, & gloriæ cupiditatem excitaueris. Optimos aio semper eligendos: diuites autem in magistratu pauperibus præferendos censeo; quoniam magis absunt à studio pecuniarum, & officium suum honestius exercere possunt. In Calcedonia laudatum est
illud

illud institutum; ne indigentes magistratum gererent: verum si boni ciues essent, eorum egestati publicè subueniretur. Qui autem paruo còtenti sunt, & omnem cupiditatem ex animo rescicarunt, quales Curium, Fabricium, Phocionem ferunt; hos optimos habere, quibus magistratus, et imperia demandentur. Quin etiam Platonis præcepto nec ambientibus, nec cupientibus, sed nolentibus, ac sepe recusantibus honores tribuito. Illud autem ingentis prudentiæ est, ut fert cuiusque natura, ita magistratus decernere, non agrestibus, & duris hominibus, sed ciuilibus, et humanis; tum sapientibus, & iustis viris, quos canibus in ouium custodia positis contra lupos assimilarunt, prouincias; fortibus, & prudentibus bella; hominibus frugi, & diligentibus, atque industrijs thesauros; eis, qui ab omni auaritiæ, & libidinis suspitione absunt, iudicia; constantibus verò, & ingenij minime varijs arces, & præsidia concredes. Ita pro cuiusque ingenio res ciuiles, & bellicas ritè commiseris. ita omnes ad virtutem inflammabuntur; ubi studia virtutis colentur. Illud recte monent sapientissimi homines, ut singuli singulos magistratus gerant, ne animus in res plures, & varias distractus sibi ipse dissideat, nec muneribus sufficere pacto vlllo possit. Iam Socrates, & Plato magistratus submutari nolunt: quoniam est rerum magistra experientia: forte etiam quia ieiunæ muscæ acrius sugunt, quàm saturæ. At quoniam similitates inde pro-

creari

creari possent, & reddi, qui præsumunt, insolentiores; alij putant magistratuum aliquam interdum esse faciendam submutationem: atque è singulis ordinibus adoptandos esse, qui munia ciuitatis, et honores, quantum patitur cuiusque natura, & conditio, certo, & definito tempore participant. Nam si alios viros bonos cohonestari quoque decet, & bonorum studiorum emulationem accendi, profecto aliqua honorum vicissitudo esse debet. Tum quis non videt eos, qui nullam administratæ reip. rationem à se reposcendam cognoscunt, arrogantius, grauiusque se gerere? Cuius rei gratia Tiberius Cæsar, ab omnibus reprehensus fuit; & Ro. imperium ingentia tum damna perpersum est. Quæri à quibusdam video, vtilius ne reip. sit magistratus ab indigenis administrari, an ab externis. Equidem si de indigenarum amore, fide, constantia, vitæ integritate, & prudentia, minimum dubitarem, eorum opera, & industria lubentius semper ipse vterer, quam alienigenarum: ne quam forte iustam odiorum, & offensionis ansam ciuib. darem, quòd potius alienis fidere, quam meis viderer. Quid verò de his loquar, qui domi viuunt, vt in aula modeste, decenter, verecunde versentur? cum eorum mores, & studia vitam regis declarent? Domesticæ autem res summam complectatur, vt maius otium habeat ad res gerendas. sic regis cura longius procedet; sic ille pluribus oculis cernens,

& au-

Et auribus audiens, tanquam numē diuinum omnia intelliget, omnia circumspiciet: Et quando corpore nequit, animo, Et cogitatione omnibus in rebus interesse poterit. Hoc ciuilis prudentiæ præclarissimum opus est: huc amicorū tractatio nos deflexit; quoniam regi, opera, Et fides illorum quàm maximo vsui est.

De Virtute bellica,

CAP. XIX.

HÆC quæ tradita sunt regendarum ciuitatum præcepta, fortasse fuerint ad conseruandam hominum eodem iure vtentium communionem satis: si nullum esset ab alijs gentibus periculum, nullæ fieret inimicorum insidiæ. At quoniam (vt ille inquit Poëta)

Rupere foedus impius lucrifuror,
Et ira præceps, quæque succensas agit
Libido mentes; venit imperij sitis
Cruenta, factus præda maiori minor;

Cuius mali principium Nino primo Assyriorum regi Iustinus, Nembroto Iosephus adscribit. in hoc etiam regis cura versari debet, vt ciuitatem ab hostium incursionibus, Et bellis tueatur. Primum igitur muniet vrbes muris, cataractis, fossis: ad quæ si naturæ præsidia accesserint, erit locus quàm munitissimus. Ceterum virtus hominum optima, Et pulcherrima defensio, et tutissimum ciuitatis est propugnaculum.

gnaculum. Quare iuuenum delectus habendus est, qui ad bellum idonei sint. Sunt autem idonei qui corpore firmiores sunt ad tolerandum famem, sitim, aestum, algorem, & animo audentiores, qui mortem fortius continent, hostes confidentius inuadant. Sed & disciplina militari imbuendi sunt; quæ magnitudinem animi, & fortitudinem experientia reddit audentiorum. Quis enim id unquam aggreditentauerit, quod non confidit posse præstare? non sanè multitudinem militum, non viribus, non robore, non dolis, non astu; quibus rebus alijs nationes inferiores erant; sed bellicis artibus, & industria Romani gentes omnes, & populos deuicerunt. Volo autem militem, quem Galba non emere, sed eligere solebat, quemque non à fortuna, sed à viribus Cæsar probabat, primum rerum bellicarum scientia, & exercitatione peritum, qui & moderationem seruet in castris, & consilijs prodesse possit in dimicatione: continentem prætere ream, non dissolutum luxu, sed viuendi norma castigatum, ad iniurias inferendas timidum, ad laudes ac lipiscendas promptum, erga socios humanum, aduersus hostem ferocem, ardentem in pugnando, acrem, strenuum, agilemque in ambiendo, declinando, feriando, oculis, fronte, vultu terribilem, verbisque minacem, nec minus vocis sono formidabilem, quam gladio. Splendor verò, & armorum pulchritudo vires addit, & mentem exacuit: quæ admodum Homeri is nouis ante oculos, & lucentibus positus ar-

mis Achillem æstuantem animis, & ad ea protinus tractanda ardentem effecit. Verumtamen in milite obedientiam potissimè desidero; quæ rerum ordinem conseruat. Et facinus Chrysante Cyrus adeo probauit, qui statim ac sensit in pugna receptui cani; manuum ab hoste retraxit, quem alioquin ictu confodisset. Quanta etiam militaris discipline fuit apud Romanos obseruantia, vt ne liceret quidem hostem laceßere aut ferire, qui sacramento non esset astrictus! Dictum est de milite, cùm potius de imperatore dicendum esset; è cuius prudentia, & virtute omnis victoria dependet: qui neque iuuenibus manu, nec prudentia senibus inferior esse debet ad hostiũ cõsilia præripiendum, et addendum præsentia militibus animos, et demendum virtute ignauiam: qualis ab Homero describitur Agamemnon,

Βασιλεὺς ἀγαθὸς κρατερός τ' ἀχμυτής.

Vnde Chabrias dicere solebat, Formidabiliorem exercitum Ceruorum esse duce Leone, quàm Leonum Ceruo duce. Et Agesilaus dictitabat solos prudētes, & fortes duces, esse victoria authores. Prudentis autem ducis est prius consilio, quàm armis rem experiri; & finem magis, quàm principium spectare: cuius turpissimam vocem esse aiebat Iphicrates, Nō expectaram. Atque vt bene sentire, sic etiam prudenter occultare suas artes, & hostium consilia diligenter inquirere, ac callidè præripere, sapientissimi ducis munus est. Quam virtutē in Imperatore summam

nam esse Themistocles assererebat. Certè quæ viribus
superari non possunt, ingenio perficiuntur. Quòd si
prudentia victoriam consequimur, fugienda est te-
meritas, quæ à ratione plurimùm dissidet. Sanè teme-
rarij, & audaces homines hostibus patent, et omni-
bus fortune telis expòsi, se tandem, et sua perdunt;
cùm inconsulto semper rerum summam in discrimen
omne conijciant. Dolo autem vincere hostes, lauda-
bile nec ne sit, viderint alij. Equidem si de laude
ipse certarem, dolis minus vterer: cùm de vita &
salute dimicatur; dicerem cum Poëta, Dolus, an vir-
tus quis in hoste requirat? Agesilaus ille Lacedæ-
monius sentiebat fœdus frangere, impium esse; ho-
stem verò dolo vincere, non iustum modò, sed etiam
honestum, & iucundum. Ac quoniam hostes etiam
ipsi dolis innituntur, malo nodo (vt est in prouer-
bio) malus cuneus. Et quidem ista duo militis offi-
cia esse putantur, aut insidias facere, aut manu cum
hoste conflagere. Tum scientia, & exercitatio rerum
bellicarum imperatori utilis est; quæ vires auget,
virtutemque confirmat. Et militaris quidem disci-
plina vsu maximè continetur. Postremò obedientia
dissolutum exercitum coercere est illi prope necessa-
rium: sine qua omnia perturbata, & confusa cer-
nuntur. Quas ob res Imperator militi debet ipso hoste
formidabilior esse. In obeûdis autem expeditionibus
vnius Caesaris exemplo, & cautus, & audens esto:
vt Possidonius scribit Fabium maximum scutum:

Marcellum vero ensẽ à Romanis appellatum fuisse. Nam Fabij tolerantia, & tutè pugnandi mora promptitudini, & audacie Marcelli commixta Romanæ reip. iam ferè Punicis armis oppressæ incolumitatem, & salutem attulit. In mouendis autem castris omnia circumspiciat, ne aut insidijs circumueniatur, aut repentina vi aliqua opprimatur: procedatque ita totũ corpus exercitus, vt primo medium agmen, medio postremum succurrere, & inuicem sibi omnia ferre opem, & auxilium possint. In ponendis castris eligendus tutus, & aquis, & commeatu oportunus locus. In exercitu curet valetudinem, & commeatum. Nam hæc ipsa sunt, fames inquam, & intemperies cæli duo maxima & grauißima bella. Quoad vero eius fieri poterit, Martẽ arceat à finibus imperij sui: sin hostis intra fines irruerit, illum præcipuè fame, & industria debellare conetur. Et maioris quidem virtutis est hostem fame, quàm armis opprimere. Si viribus superior est, ad pugnandum hostem compellat; sin vero inferior, hoc caueat, ne cogatur. Nec militum multitudo querenda est, quæ semper exposita est ad cædem, sed virtus, quæ vna victoriam acquirit. Dubium prælium nunquam tuo iudicio facias, ne temeritatis nomen habeas, & audaciæ: Suscipiendum verò cum maior emolumenti spes quàm damni metus ostenditur. Nam qui minima commoda non minimo discrimine sectatur, is Augusto hamo aureo piscari videtur. Sed

& Ci-

¶ Cicero fortunatum imperatorem desiderat: Nos fortunam nihil aliud esse ducimus, quàm caelestem, & diuinam voluntatem: in qua omnium bellorum exitus positi sunt. Non autem ira, non odio, non ambitione, non auaritia, non cupiditate vlla (¶ quidē iniquis hominibus ipsemet Deus acriter aduersatur) sed iustis, & prope necessarijs de causis ad communem reip. dignitatem, & salutem bella suscipiat. Mox quorum multitudinem militum, & vim suspicit, eos sibi fœderibus, beneficijs, tributis deuincire studeat, vel ipsorū vires, et audaciam reprimere ingenij sui excellētia, & virtutis, & artis admiratione, suorumque ducum, & militum industria, ac disciplina, tum populorum suorum charitate, vicinorum beneuolentia, subsidiorum spe conatus aduersariorū retardare. Præterea quæ per alios bella administrare potest; nam multis sepe aliorum ductu feliciter bella cesserunt; non omnibus se periculis obijciat, ne in discrimen quoque rempub. adducat; ni cū aliquod periculum grauius impenderit, tunc enim pro rep. cuius tuendæ causa rex electus est, mortē magno, & lubente animo contemnet. Ac profecto optimum augurium est mori pro patria. Adhæc præsentia regis licentia militaris coërcetur, & colitur disciplina sanctius, inflammanturque omnes vehementius ad gloriam rege ipso cuiusque virtutis, & ignauie teste, ac iudice. Præcipuum vero studium in bellis gerēdis pecuniarū esse debet, qui sunt omnium

rerum nerui, et Christus regem eum vocat insipientem, qui non prius animo vires suas expenderit, quam bellū gerat. In quo gerendo par est ut suis, & ciuitatis opibus utatur, cuius nimirum gratia illud facit. Atque opportunè paranda sunt arma, stipendia, commeatus, quæque ad bellum pertinent. Sed de parandis pecuniis, de oppidorum munitione, de cogendis exercendisque militibus, ac de vniuersa belli ratione consulendi sunt prudentes, & his artibus imbuti, & exercitati homines: ne mihi obiciatur, quod Phormioni Annibal de re bellica disputanti exprobrauit. Liceat tamen monere, ut quoniam incerti sunt exitus bellorum, et Mars ipse communis, in aduersa fortuna inuictum se præbeat, in secunda benignum; ni grauior ex reip. causa adhibenda sit in victos animaduersio. Nam crudelitas Barbarorum est; clementia cum semper vitandum, tum maxime cum supplicibus hominibus, & his, qui longius absunt à culpa. Et de virtute bellica pluribus fortè differuimus, quam instituti ratio postulasset. Eò autem dicta sunt, non ut ciuitas fiat belli officina, quæ admodum Xenophon Ephesum; aut Martis palestra, ut Epaminondas Beotiam appellare solebat; neque, ut ait Pindarus, templum Martis; sed ut belli pericula repellantur; & in pace, cuius maxime causa bella suscipiuntur, & in tranquilla libertate viuatur. Quod si exercere suos velit, ne desidia corrumpantur, & imperij fines propagare cupiat; quid me-

melius? quid optabilius? quid gloriosius, quàm cōtra Christiani nominis hostes belligerando Christianam fidem, & religionem dilatare? Quem vnum bellorum finem semper optimi, & sanctissimi imperatores sibi in animo proposuerūt. Illud verò consiliū Philopemenis Achæorū ducis: Vt cogitet in bello de pace, in pace de bello, sapienti cuique semper probatū fuit.

Quæ ciuitati potior virtus sit, Iustitia,
an bellica Fortitudo. CAP. XX.

EX duabus causis, quibus instituti sunt reges, emanant officia duo: alterū est, quo ius suum unicuiq; distribuerēt; alterum, quo ciuitates ab hostilibus armis tutarētur. Vtra verò potior ciuitati virtus sit, Iustitia ne ciuilis, an bellica fortitudo; quæri volet à plebisq;. Sed Agesilaus ille magnus respondebit, nihil opus esse fortitudine, vbi iustitia colitur. Nam quid opus est armis, vbi nulla iniuria est? At fortitudo sine iustitia temeritatem quandam, & audaciam, vel (vt verius dicā) belluarum propriā immanitatē imitatur. Quid? non pacis gratia bellū fit? Nā idcirco suscipitur, vt in pace sine iniuria viuatur. Quod autē extremū est, cuiusque gratia reliqua fiunt, & quo vniuersa referuntur, tanquā finis, qui per se ipse expetitur, optimum, & summū bonū est. Quis pacem, hoc est, tranquillam libertatē non exoptet? quæ letitiam, otium, quietē, & omnium bonorū copiam, & vbertatem affert? Quis non contrā bellum oderit?

ex quo hominum, facultatum, tectorum, agrorum, urbium, caedes, rapinae, incendia, depopulationes, & excidia oriuntur? Ad haec bella non sunt semper necessaria: pax vero semper: ut non tam bellorum causa, quam aequitatis, & pacis creati reges videantur. Idcirco sapientissimus poetarum Homerus non bellatores illos vocat, sed ius dicentes,

δῖτ' ἑρμίσας ὀπός δ' ἰὸς ἐπύαζ'.

Et discipulum Iouis non ferocem, aut immanem, sed iustissimum regem appellauit. Tyrannus sane (ut inquit Timotheus) Mars est: iustitia vero ciuitatis fundamentum. Cuius opus est illa, quae est omnium regina, Lex. Nec aliunde nomen regis deducitur, quam à prudentia, & iustitia: quibus praecipue virtutibus humana societas conseruatur. Nec est quod obijciant imperium fortitudine dilatari: qua etiam praedicant Ro. remp. in tantum fastigium excessisse. Quid enim prodest ditionis iura longius explicare, nec tueri posse, quod partum est? Ac illius sane rei bonam partem sibi vendicat fortuna: hoc verò totum est prudentiae, atque iustitiae. Atqui actiones hominis, ex solo virtutis usu, & ratione laudantur. Ideoque non minus regium esse ducunt conseruare, quam propagare imperium. Et Theopompus cum regiae potestati Ephoros adiunxisset, quorum consilio res ciuiles administrarentur, conquerenti uxori quòd diminutū regnum liberis relinqueret: Immo, inquit, eo maius, quo firminus. De Romanis autem quid di-

cam

cā, nisi diuino consilio factum esse, vt in illorum potestatem, qui ceteris nationibus pietate, religione, clementia, liberalitate, & morum grauitate pręstarent, vniuersus orbis ad communem pacē, & quietem redigeretur: quo tempore Dei filius, author pacis, dominus noster IESVS Christus ex homine nasci debebat! Sed hoc idem imperium nobis exemplo est neglectę iustitię: quod intestinis odijs euersum fuit. Vnde legimus in sacris libris, Melior est sapientia, quā arma bellica. Et (si qua fides Poętarum figmentis adhibenda est) grauißimum Deorū hac de re iudicium fertur: qui Neptuni equo ad bellum apto Palladis oliuam ad tuendam hominum societatem inuentam prætulerunt. Quam Deam urbium pręsidem, & custodem summis honoribus, atque ceremonijs semper veteres illę gentes coluere.

De felici statu Regni, & pręmio

Regis, CAP. XXI.

HAC ratione, quam ē sapientissimorum hominum monimentis collegimus, si regni gubernacula tractentur, non dubito quin prisca illa poętarum Saturnia regna reditura sint in nostrum æuū. Etenim Saturni temporibus fama est nullum auaritię, nullū improbitati locum inter homines fuisse; sed fidem, virginemque iustitiam inter mortales ob integritatem morum versari solitam esse. quibus inde cor-

ruptis, & ciuitatibus omni scelere scædatis ex humana consuetudine, tanquam è cœno se illa eripiens, ad celos, vnde profecta fuerat, reuersa est. Vbi vereor ne etiamnum sedeat in obliquo illo signorum circulo inter Leonem, & Libram collocata. Eundemq; Saturnum, quia frugum inuentor, & agriculturæ author fuit, cuius nimirum insigne falx est; felicitatis Deum effecerunt; eique sacrarunt adem pecuniæ publicæ, quoniam fructuum copia, & venditio pecuniam gignit. Quare tum temporis quod vnusquisque suo iure frueretur, & sine dolis, sine honorum ambitione, sine diuitiarum cupiditate agrorum culturæ operam daret, non iniuria fabulantur tellurem ipsam sponte omnia ἀσπαρα, καὶ ἀνύποτα produxisse. Credendum quoque est, diuinam tum bonitatem proborum hominum conatibus præsentem, omnes euentus rerum prosperos illis reddidisse. Itaq; à præstantissimo, & priuosiſſimo metallo aurea illa tempora vocauerunt. At fortasse aliquis scire cupiet quodnam Regi præmium, & quæ laborum merces proposita sit. Nemo enim militat (vt dictum est antè) suis stipendiis. Tributa aiunt nonnulli pro mercede regibus conferri; quibus vitæ suæ necessitatibus subuenire possint, vrbesque defendere. Sed hoc præmium tantis laboribus non est certè par. Aristoteles putat Regi nullam aliam mercedem laborum desiderandam esse præter laudis, & gloriæ. Magnus est enim gloriæ stimulus ad virtutem: &

qui

qui rem aliam præter hanc querit, fit iniquus tyrannus. Gloriam verò intellige non fucatam, et fictam; sed solidam, & veram, quæ virtutem, & honestatē comitatur. Ea est cōsentiēs bonorū laus, populi benivolentia, omnium fides, & admiratio excellentem quandam virtutem suspicientium. Qua gloria qui alitur princeps, non potest non honesta velle, & sequi. Verū ista merces videtur ex hominū suspensa opinionibus, nec diuturna. Et Christiani principes, qui se in aliam vitam generatos intelligunt, nec in opibus, nec in honoribus, nec indignitatibus, nec in ipsa quidē humana gloria, sed in cælesti beatitudine spē ponunt laborū, & præmiorū suorum. Quam mercedē à Deo, cuius in terris vicarij, & ministri sunt, post animæ à corpore dissolutionē sperāt, in celis semper æterno æuo fruituri. Quod si maiori virtuti maius præmium debetur, præstantioris certē animi opus est alios bene regere, quàm se ipsum. Et si Deo nihil est in terris acceptius, quàm hominum cœtus, et cōcilia; quibus, obsecro, maiora præmia dabūtur in celis, ubi diuersæ pro cuiusque meritis, et dignitate sunt distributæ sedes, quàm his, qui populos iuste rexerint? ut grauiora quoque supplicia de illis sumentur, qui ciuitates male gubernauerint. Hoc veluti per somnium vidit antiquitas, quæ ciuitatū rectores in cōcilio Deorum collocauit, adhuc cum cælestibus res humanas administrātes. Ferturq; Iouis arcanis Minos admissus: & Aeacus apud inferos hominū vitas indicare.

Præ-

Præcipue verò Hesiodus unus è Deorum antiquis genealogis cum Dijs reges enumerat: & regendari quoque urbium officia illis attribuit.

Τοι μὲν δαίμονες εἶσι δῖος μεγάλου διὰ βουλὰς,
Ἐσθλοὶ, ἐπιχθόνιοι φύλακες θνητῶν ἀνθρώπων.

Οἶρα φυλάσσουσίν τε δίκας, καὶ σχέτλια ἔργα.

Ἡέρα ἑοσάμενοι, πάντη φοιτῶντες ἐπ' αἶαν

Πλουτοδόξαι, καὶ τοῦτο γέρας βασιλῆϊον ἔσχον.

Sed quid opus est eorum fide, qui Deum non agnouerunt? Et quidem mihi videor totam hanc tractationem beati Petri verbis optime posse concludere: Pascite qui in vobis est, gregem: ut cum venerit princeps pastorum, Rex videlicet regum IESVS Christus, immarcescibilem gloriæ coronam percipiat.

FINIS.

Nihil habet sanctæ Romanæ Ecclesiæ fidei contrarium aut Reipublicæ offensuum.

Sebastianus Baer Delphius insignis Colleg. Eccles. S. Mariæ Hantuerp. Plebanus & Canonicus.

SVMMA PRIVILEGII

REGIÆ Catholicæ Maieſtatis Priuilegiis cautum eſt, ne quis *Ioannis Antonij Viperani de Rege & Regno librũ* citra *Chriſtophori Plantini* volũtatẽ imprimat, aut alicubi impreſſum importet, venalẽve habeat à die impreſſionis abſolutæ intra ſexennium. Qui ſecus faxit, conſiſcationis librorum, & quinquaginta florenorum pœna, fiſco Regio exoluenda, multabitur: vt latius in Regiis diplomatis expreſſum eſt; datis Bruxellæ: 20. Decembris 1568.

Signat.

De Langhe.

PRIVILEGII CAESAREI SUMMA.

MAXIMILIANI II. Romanorum Imperatoris
semper Augusti, publico edicto cautum & sancitum est, ne
quis cuiuscunque status, gradus, ordinis, aut conditionis fue-
rit, quacunque sacri Romani imperij, & ditionis eius fines
patent, quacunque probatorum auctorum opera, quotquot
vel haecenus nondum impressa, vel ab aliis quidem impressa,
novis autem deinceps scholiis, annotationibus aut commen-
tariis aucta & illustrata, Christophorus Plantinus civis & ty-
pographus Antuerpiensis primus typis procuderit, intra pro-
ximum sexennium à prima cuiusque operis aut voluminis
editione, vlllo pacto eiusdem vel diuersi characteris forma
excudat, aut excusa ab aliis, intra eiusdem Maximiliani &
Imperij fines vendenda importet, seu quouis modo distra-
hat manifestè vel occultè, sub poena decem Marcharum
auri puri, quarum dimidia fisco Imperiali fraudis vindici,
residua verò pars prænominato Plantino cedat, præter libro-
rum ad imitationem impressorum amissionem, quos idem
Plantinus vbicunque locorum nactus fuerit, per se, vel suos,
adiumento Magistratus loci, vel citra, propria auctoritate
sibi vindicare, inque suam potestatem redigere poterit. In
cuius rei fidem ipsi Edicto manu subscriptis, & sigillum ap-
poni iussit Cæsarea Maiestas. Datum in ciuitate Viennæ
Austriæ, die vigesima prima mensis Februarij, Anno Do-
mini M. D. LXXV.

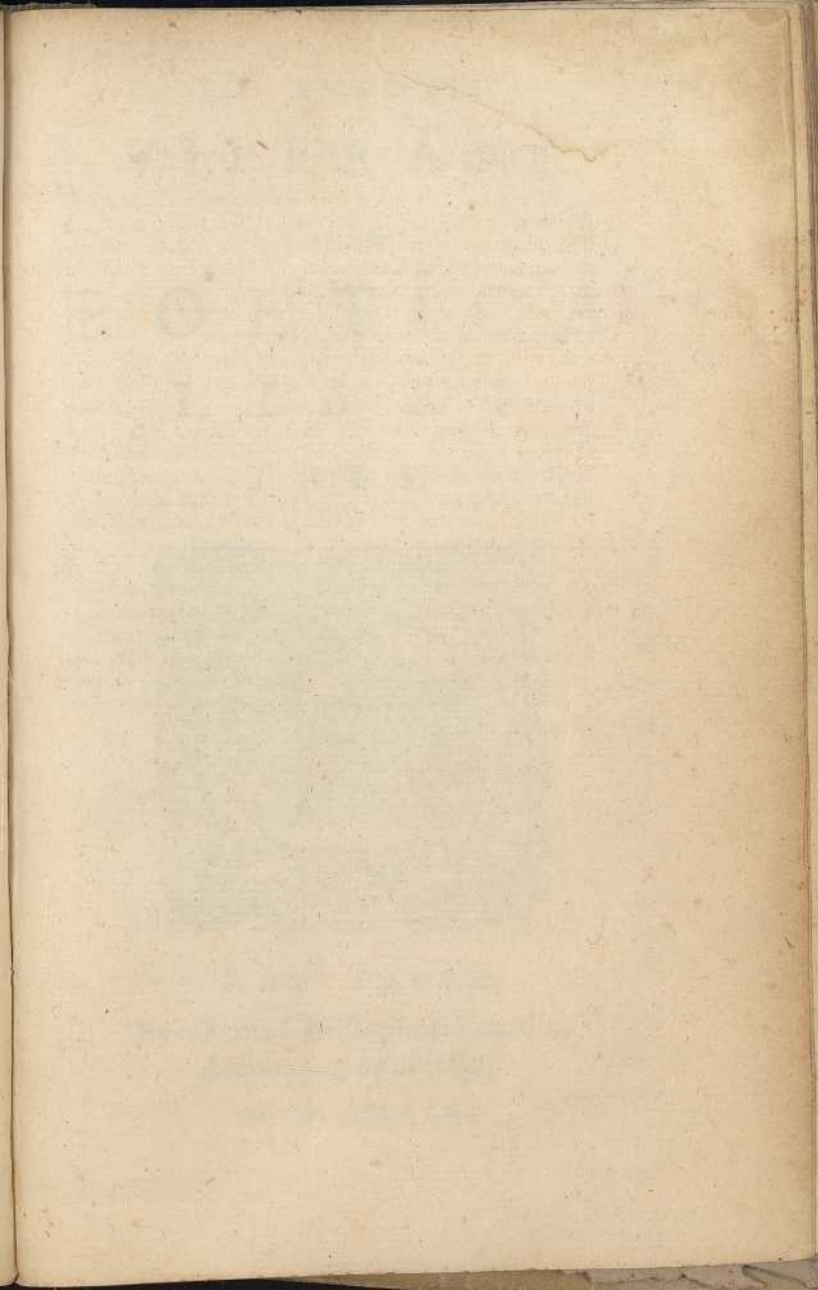
Subsig.

Maximilianus.

Ad mandatum sacræ
Cæs. M. proprium

Haller.

Dr. Boq. And the Mors
V

tem
an
me

refu
me

